

Naturskyddsföreningen

Naturskoleföreningen

Utvärdering

Skogen som klassrum

Utvärdering av Naturskyddsföreningens och
Naturskoleföreningens samarbetsprojekt

Utvärderingen är gjord i samarbete med

Linköpings universitet

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	4
Disposition	7
Bakgrund	8
Om utvärderingen	10
Beskrivning av projektet <i>Skogen som klassrum</i>	14
Utvärdering av fortbildningen <i>Skogen som klassrum</i> - resultat från enkäter och intervjuer	17
Utvärdering av övriga aktiviteter inom projekt <i>Skogen som klassrum</i>	29
Kommunikation och media	33
Projektets betydelse på nationell och lokal nivå	34
Diskussion	37
Referenser	44
Bilaga 1 och 2	45

Text: Märta Berg, Naturskyddsföreningen
och Emilia Fägerstam, Linköpings universitet

Omslagsfoto: Torbjörn Wrangé

Layout: Ingela Espmark

Naturskyddsföreningen, Stockholm 2013. Alla bilder på pedagoger är från fortbildningen *Skogen som klassrum*.

Förord

Torbjörn Wrånge

Många av oss har härliga och spännande barndomsminnen från naturen. På frågan om var återhämtning och rekreation sker är svaret bland många vuxna: ”I skogen.” Förutsättningarna för barn som växer upp idag är ofta annorlunda än förr. Fler bor i städer och det finns ett rikt utbud av fritidsaktiviteter. Skogen som en plats för lek eller rekreation är inte längre lika självklar. Skolan har en viktig roll som förmedlare av kunskap om naturen, friluftsliv och allemansrätt, det framgår tydligt i styrdokumentet. Men hur gör man naturen till en plats för undervisning och upplevelser inom skolans ram? Hur förmedlas naturkänsla och artkunskap på ett roligt sätt?

Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har i projektet *Skogen som klassrum* velat sprida sina kunskaper om naturen och erfarenheter av naturen som plats för skolans verksamhet. De skogar som ligger närmast skolor och

bostadsområden har fått en viktig roll som pedagogisk miljö. Nästan 5000 pedagoger har inom vårt projekt utbildats i hur skogen kan användas i skolundervisningen samtidigt som värdet av att bevara skog nära skolor har uppmärksammats.

Vår förhoppning är att denna utvärdering kan ge en bild av hur verksamheten har bedrivits, sprida våra erfarenheter och lyfta fram de många värden vi finner i utomhuspedagogiken. Vi hoppas och tror att ett ökat intresse för lärande utomhus kan vara till stor hjälp för att nå flera av skolans mål och bidra till ett engagemang för natur- och miljöfrågor, som vi menar är nödvändigt för att klara av att styra om samhället i en hållbar riktning.

Karin Åström, *vice ordförande Naturskyddsföreningen*
Stina Lindblad, *ordförande Naturskoleföreningen*

Sammanfattning

Följande rapport är en utvärdering av projekt *Skogen som klassrum* som har bedrivits gemensamt av Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen under 2009-2012. Projektet har bestått av en fortbildning i utomhuspedagogik för pedagoger kallad *Skogen som klassrum* samt aktiviteter på lokal, regional och nationell nivå för att uppmärksamma värdet av undervisning i skogen och behovet av att tillgängliggöra och bevara skogar nära skolor och bostäder.

Projektet har lyft frågor och startat processer som har förbättrat förutsättningarna för att tusentals lärare och elever ska ha möjlighet att vistas i och lära känna skogen under skoltid. Utvärderingen visar att även en förhållandevis kort fortbildning som *Skogen som klassrum* bidrar till en *utökad* och *fördjupad* undervisning i naturen. Samtidigt kan fortbildningens upplägg med undervisning i och om närliggande skogsområden ha en positiv inverkan på lärarnas möjlighet att uppfylla målen i skolans styrdokument. En fortbildning som *Skogen som klassrum* kan på detta sätt vara en viktig del i arbetet för lärande för hållbar utveckling.

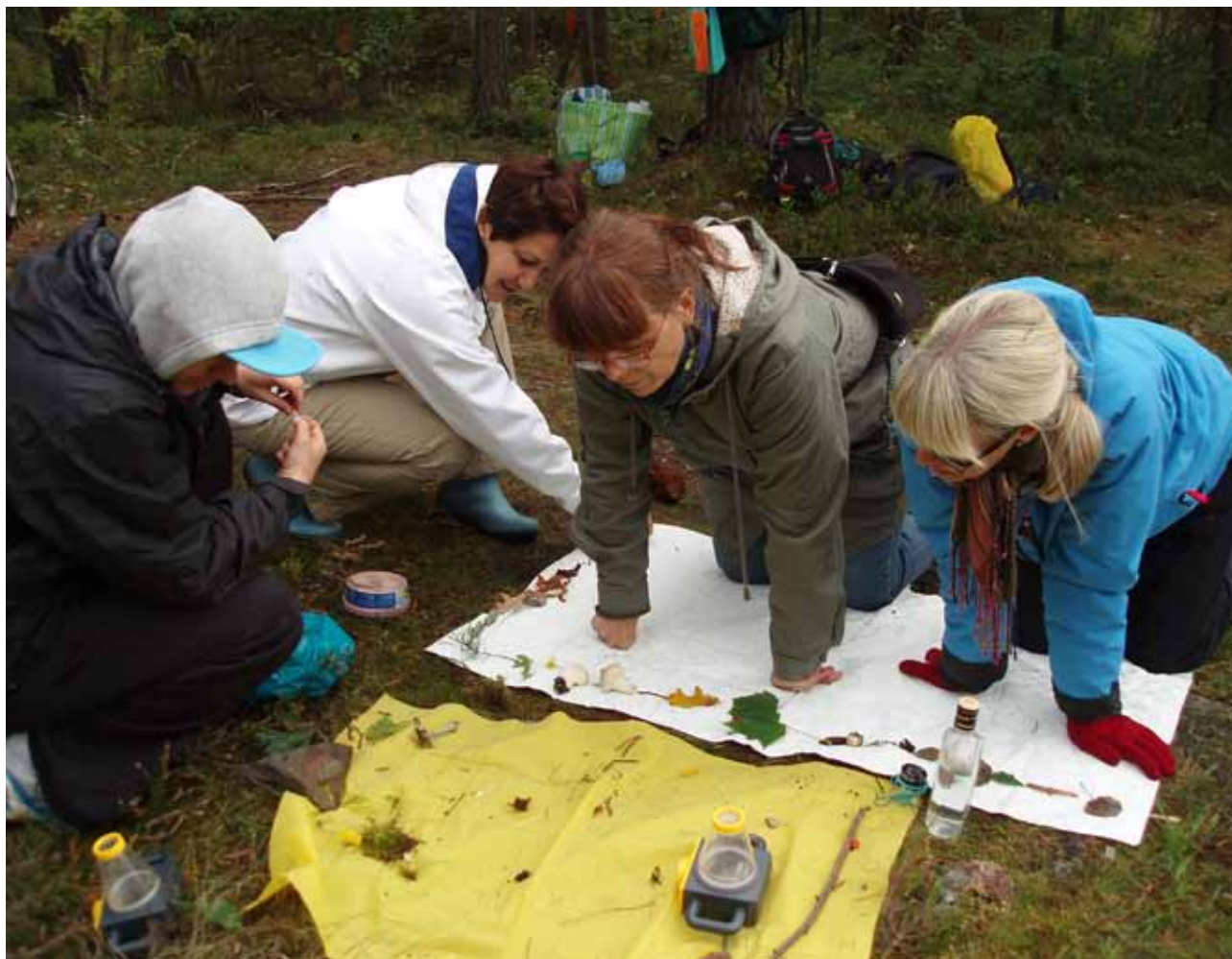
Det finns ett stort intresse för en fortsättning av projektet. Många aktörer inom *Skogen som klassrum* uttrycker att projektet har varit lärorikt och roligt och man ser det positiva i att integrera frågor kring skogens biologiska och sociala värden med skogens möjligheter som pedagogisk resurs i olika skolämnen. För att undervisning i naturen ska bli en naturlig del av skolans verksamhet i alla Sveriges kommuner krävs fortsatt arbete för att myndigheter och politiker ska ge stöd till utomhuspedagogisk verksamhet. Dessutom måste naturområden nära skolor bevaras och göras lättillgängliga. I längden kan undervisning i naturen leda till ett ökat intresse för växter och djur och att vara ute i naturen på fritiden. Detta kan i sin tur leda vidare till ett ökat intresse för att bevara natur och ett engagemang för samhällets hållbara utveckling.

Projektets omfattning

- 382 fortbildningsdagar har genomförts för 4 712 pedagoger från över 350 skolor i 59 kommuner. Pedagogerna har fått utomhuspedagogiska verktyg för att ta ut minst 94 000 barn i skogen.
- 19 uppföljningsdagar i skogen har genomförts med skolor som deltagit i fortbildningen *Skogen som klassrum*. Cirka 50 pedagoger och över 400 elever deltog.
- I 21 kommuner har minst 380 politiker, tjänstemän och skolledare bjudits på *Lunch i det gröna* med föredrag och diskussion om möjligheter för utveckling av utomhusundervisningen i kommunen och behovet av att bevara och tillgängliggöra skog nära skolor och bostäder.
- Minst 350 skogsområden där fortbildningen *Skogen som klassrum* har ägt rum har uppmärksamats som platser inte bara för pedagogisk verksamhet utan också för rekreation, friluftsliv och biologiska värden.
- Ytterligare ett stort antal aktiviteter har genomförts i syfte att få kommuner och skolor att uppmärksamma värdet av utomhuspedagogisk verksamhet och skog

Märta Berg

Birgitta Sang

nära skolor och bostäder. Det handlar om möten, guidningar och uppvaktningar av politiker och tjänstemän, föreläsningar, arbete för att starta naturskola, kartläggning av skogar för skol-, barn- och ungdomsverksamhet, bidrag till motioner, remissvar samt deltagande i olika myndighetsprocesser.

- Minst 180 inslag i lokal och regional media samt ett flertal inslag i nationell media.

Utvärderingen av fortbildningen *Skogen som klassrum*

- Utvärderingen visar att 78 procent av deltagarna ger fortbildningen den samlade bedömningen *Mycket positiv* och att en klar majoritet anser att fortbildningen var både lärorik, inspirerande och rolig.
- Fortbildningen har inneburit en signifikant ökning av undervisning i skogs- och naturmiljöer från en eller ett par gånger per år till mer regelbundet såsom en eller flera gånger per månad. Även utomhusundervisning på skolgården främjades av fortbildningen.
- Tre aspekter framhålls i utvärderingen som särskilt värdefulla med fortbildningen; *gemensamt lärande för hela skolor, aktivt deltagande i övningar riktade till elever* och att *fortbildningen bidrog med inspiration till den egna verksamheten*.
- 77 procent av deltagarna anger att deras undervisning om skogens växter och djur ökat efter fortbildningen och 56 procent anger att deras undervisning om klimatfrågor ökat. Fortbildningen innebar även ökad kunskap om skogens sociala värden och värdet av biologisk mångfald samtidigt som innehållet i undervisningen om skogens miljö blivit mer djupgående.
- 59 procent anger att deras inställning till utomhuspedagogik påverkats positivt av fortbildningen och 54 procent anger att deras inställning till natur och/eller miljö kopplat till undervisning påverkats positivt. Detta trots att ingen uppger att de hade en negativ inställning till dessa frågor före fortbildningen.
- Hälften av deltagarna anger att fortbildningen bidragit

med *ny* kunskap om barns behov av vistelse i skogen.

- Trots att fortbildningen hölls i skogar i närheten av skolan anger en tredjedel av deltagarna att fortbildningen ändå bidragit med kunskaper om nya skogsområden lämpliga för undervisning.

Övriga resultat av projekt *Skogen som klassrum*

- Projektet har skapat en ökad samverkan mellan Naturskyddsföreningen, naturskolor, skolor, politiker och tjänstemän kring utökad utomhuspedagogisk verksamhet och bevarande av skog nära skolor och förskolor.
- Projektet har bidragit till att arbete för att starta utomhuspedagogisk verksamhet kommit igång i minst 13 kommuner.
- Kännedomen om Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har ökat både på skolor och bland politiker och tjänstemän i ett stort antal kommuner och

möjliggör bättre samarbete i även andra frågor i framtiden.

- Under 2010-2012 tackade över 860 deltagare i fortbildningen *Skogen som klassrum* ja till medlemskap i Naturskyddsföreningen (det vill säga nästan var fjärde deltagare). (Under 2009 fördes ingen statistik.)
- Projektet har genom att visa skogens värde som resurs för lärare och elever lyft ytterligare en aspekt i arbetet för att tillgängliggöra och bevara av skog.
- Projektet har uppskattats mycket av Naturskyddsföreningens lokala kretsar (totalt 53 kretsar har deltagit) och många önskar fortsätta arbetet.
- Samverkan mellan Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har bidragit till att utveckla respektive förenings verksamhet kopplat till skola och skog. Utan denna samverkan hade *Skogen som klassrum* inte kunnat genomföras lika framgångsrikt.

Birgitta Sang

Disposition

Rapporten inleds med en beskrivning av projektets bakgrund, syfte och innehåll. Därefter redovisas resultaten av utvärderingen i två delar, den ena delen fokuserar på fortbildningen *Skogen som klassrum* och den andra delen på de övriga aktiviteter som genomförts inom projektet. En beskriv-

ning av på vilket sätt projektet kommunicerats följs av en redogörelse över projektets betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen. Rapporten avslutas med en diskussion om projektets innehåll kopplat till dess syften.

Bakgrund

Projekt *Skogen som klassrum* startar

Naturskyddsföreningen ansökte 2008 om medel från Naturvårdsverket via dåvarande Friluftsrådet för att starta projektet *Bevara barnens skogar*. Syftet var att uppmärksamma behovet av att bevara och tillgängliggöra skogar för barn. Naturskoleföreningen kontaktades med en förfrågan om huruvida föreningarna gemensamt kunde arbeta för att uppmärksamma värdet av undervisning i skogen och behovet av att bevara skog nära skolor. Statliga medel har där- efter sökts gemensamt av föreningarna för projektet *Skogen som klassrum* 2009-2010 från Friluftsrådet och 2011-2012 från Svenskt Friluftsliv. Totalt har 5 810 000 kronor erhållits för projektet.

I följande stycken diskuteras de förutsättningar som finns för elever att vistas i naturen under skoltid och som ligger till grund för genomförandet av projekt *Skogen som klassrum*.

Lärande för hållbar utveckling och utomhuspedagogik

Lärande för hållbar utveckling ska genomsyra det svenska skolväsendet enligt skollag och läroplaner. Skolverkets rapport *Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola* visar emellertid att lärande för hållbar utveckling ännu inte genomsyrar undervisningen och att en bidragande orsak till det kan vara att många lärare varken har

Torbjörn Wrange

en relevant utbildning eller får fortbildning för detta.¹

Undervisning om hållbar utveckling kan se ut på många olika sätt. Det handlar om såväl ekologisk som ekonomisk och social hållbarhet. Viktiga delar i detta är kunskap och förståelse för ekosystemen och dess tjänster, klimatproblematiken och människans påverkan på sin omgivning. Utomhuspedagogiken bygger på tanken att positiva upplevelser i naturen innebär förbättrade möjligheter att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågor. Utomhuspedagogiken kan därigenom vara en av flera metoder som används i lärandet för hållbar utveckling och ett komplement till den traditionella pedagogiken. Utomhuspedagogiken betonar att upplevelser i den miljö som omger oss är en bra bas för inläring. Utomhusmiljön är en ständigt aktuell kunskapskälla som ger ett rikt material för såväl historiska tillbakablickar som studier av nutid och framtid inom olika ämnesområden. Utgångspunkten för lärandet är att verklighetsanknytningen och utomhusmiljön kan vara av varierande slag; hembygden, staden, skogen mm.²

Utomhuspedagogiken och läroplanerna

Läroplanerna för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11) och förskolan (Lpfö 98) innehåller moment där undervisning utanför klassrummet är nödvändig för måluppfyllelse. När det gäller kunskapskrav för biologi i Lgr 11 är utförandet av fältstudier ett krav för årskurs 1-9. Fältstudier av natur- och kulturlandskapet nämns också som delar av geografins metoder, begrepp och angreppssätt. Även i ämnen såsom historia, samhällskunskap, matematik, idrott och hälsa, fysik och kemi finns delar som är kopplade till naturmiljöer. Mål i Lpfö 98 är att varje barn utvecklar sin förståelse för naturvetenskap och samband i naturen, liksom sitt kunnande om växter, djur samt enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen. En riktlinje är att skolan ska ge barn möjlighet att lära känna sin närmiljö.

Värdet av undervisning i naturen

De flesta barn tillbringar en stor del av sin dag i skolan. Det innebär att skolans sätt att undervisa spelar en viktig roll för barnens hälsa och förmåga till lärande. Att flytta under-

visningen ut i naturen ger barnen möjlighet att använda hela kroppen och alla sina sinnen. Studier visar att barn som vistas regelbundet i naturen ofta är friskare, mindre stressade, har bättre motorik och en högre koncentrationsförmåga än andra barn. Samtidigt får de möjlighet att lära känna vilda växter och djur, vilket i sin tur kan skapa ett intresse för att vistas i naturen och även en förståelse för natur- och miljöfrågor i ett större sammanhang.³

Förutsättningar för barns vistelse i naturen

Trots alla dessa fördelar är förutsättningarna för barns vistelse i naturen begränsade på många håll i landet.

Det finns studier som tyder på att barn vistas utomhus allt mindre.⁴ Tillgången till natur skiljer sig mellan olika bostadsområden och den utnyttjas i olika utsträckning av olika grupper i samhället. Även den totala tillgången på naturområden i och nära våra tätorter minskar.⁵ Runt om i landet sker en förtätning av bebyggelsen som innebär att grönområden ständigt naggas i kanten. Små skogsdungar och naturområden som kan verka oansenliga vid en första anblick är värdefulla gröna platser för barn och ungdomar. Försvinner dessa platser till förmån för vägar, bostäder och nya köpcenter försvinner också viktiga förutsättningar för barns lek och verksamhet i skolan.

Fysisk planering utan helhetssyn, otillräcklig lagstiftning och bristande resurser gör att kvaliteten på barns utomhusmiljö idag inte kan garanteras av samhället. Men alla barn går i skolan i Sverige och skolverksamheten kan därmed medverka till att utjämna de klyftor och olikheter som finns. Det är emellertid endast cirka 90 kommuner som uppmunttrar och ger stöd till utomhuspedagogisk undervisning trots de fördelar sådana satsningar kan ge. Få kommuner har gjort heltäckande kartläggningar över vilka skogsområden som kommunens skolor och barn har behov av. En majoritet av Sveriges kommuner saknar därmed tillräckliga underlag när de ska fatta beslut om exploatering eller skötsel av skog nära skolor och förskolor.⁶

Om utvärderingen

Under 2012 har en utvärdering genomförts av hela projektet *Skogen som klassrum* 2009-2012. Fokus har lagts på fortbildningen *Skogen som klassrum* medan övriga aktiviteter har utvärderats i mindre skala. På grund av projektets omfattning har alla syften ej kunnat utvärderas i stor skala.

Det första syftet, *att fler barn ska få kunskap om och intresse för att vistas i skogen, samt därmed en positiv känsla för naturen och viljan att värna*, har ej utvärderats då det kräver en omfattande långsiktig utvärdering över flera år, vilket inte varit möjligt. Vi kan emellertid anta att projektet har bidragit till detta syfte, se avslutande diskussion.

Det andra syftet, *att fler pedagoger ska få möjlighet att använda skogen i skolundervisningen*, har utvärderats i stor skala i samarbete med Linköpings universitet.

Det tredje syftet, *att fler kommuner ska arbeta för att tillgängliggöra skog för barn nära skolor och bostäder*, har utvärderats i mindre skala genom enkäter till Naturskyddsföreningens lokala kretsar om deras kontakt med skolor, politiker och tjänstemän.

Det fjärde syftet, *att uppmärksamma och sprida kunskaper om närnaturens och utomhuspedagogikens alla värden*, redovisas genom de olika aktiviteter som genomförts i projektet samt den kommunikation och media dessa aktiviteter inneburit.

Utvärderingsrapporten kommer bland annat att spridas till de skolor som deltagit i *Skogen som klassrum*, politiker och tjänstemän i de kommuner där *Skogen som klassrum* ägt rum, kommuner som sedan tidigare har utomhuspedagogisk verksamhet i form av naturskola, utbildningsdepartementet, Skolverket, Naturvårdsverket, lärarutbildningar, lärarfackförbund, Svenskt Friluftsliv samt internt inom Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen.

Syfte med utvärderingen av projektet

- Att utvärdera hur deltagare uppfattar innehållet i fortbildningen *Skogen som klassrum*.
- Att utvärdera *effekterna* av fortbildningen *Skogen som klassrum*.
- Att utvärdera vilken betydelse projektet har haft för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen och

därmed de sakfrågor projektet haft till syfte att uppmärksamma.

Metod för utvärdering av fortbildningen *Skogen som klassrum*

En kombination av enkäter och intervjuer utgör grunden för utvärderingen av fortbildningen *Skogen som klassrum*. Enkäter användes i ett första skede för att få översiktliga svar från ett stort antal deltagare. Dessa kompletterades senare med intervjuer från ett mindre antal deltagare för att fördjupa enkätfrågorna och få tillgång till mer utvecklade och nyanserade svar. Intervjuerna analyserades med tematisk analys.⁷ Tematisk analys är en lämplig metod för att identifiera, analysera och rapportera mönster eller teman i ett datamaterial.

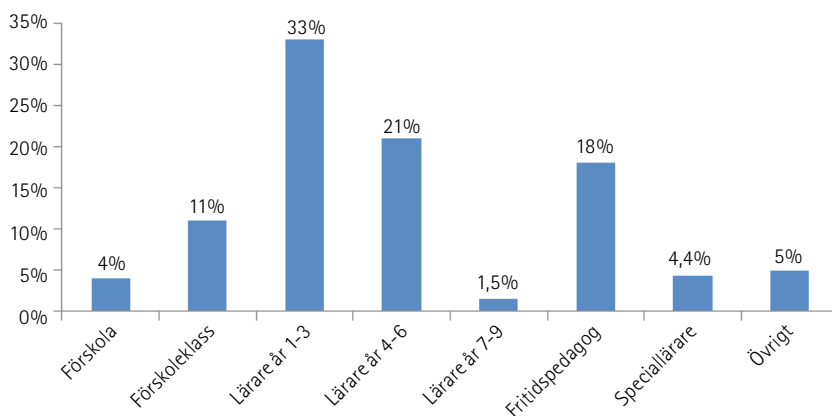
Urval

4 712 personer har fortbildats inom *Skogen som klassrum* under åren 2009-2012. Deltagarna har främst varit pedagoger i förskoleklass, skola år 1-6 samt i fritidsverksamhet. Övriga deltagare har till exempel varit pedagoger i förskola, speciallärare och lärare i år 7-9.

Enkäter till alla deltagare vid fortbildning 2009-2012

Utvärderingen av fortbildningen bygger på två typer av enkäter, se tabell 1. År 2009-2012 års deltagare i fortbildningen har ombetts svara på en enkät (Enkät 1) som utvärderade utbildningsdagen/-dagarna i samband med avslutad fortbildning. Bortfall beroende på inaktuella e-postadresser var 4-9 procent. Enkät 1 togs fram av Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen gemensamt och besvarades av totalt 1377 deltagare. Under 2012 skickades dessutom ytterligare en enkät (Enkät 2) till deltagare från åren 2009-2011. Bortfall beroende på inaktuella e-postadresser var 33 procent. Enkät 2 besvarades av 466 deltagare. Denna enkät producerades i samråd mellan representanter från Naturskyddsföreningen, Naturskoleföreningen och Linköpings universitet. Syftet med Enkät 2 var att på ett mer övergripande plan utvärdera frågan om ökad användning av skogs- och utomhusmiljöer i undervisningen. Alla enkäter skickades till deltagarnas e-postadresser som en elektronisk

Figur 1. Fördelning av deltagarnas yrkestillhörighet.

länk. Två påminnelser skickades ut till de som inte besvarade enkäten inom angiven tid.

Tabell 1. Antal deltagare samt svarsfrekvens i enkätutvärderingarna av fortbildningen *Skogen som klassrum*

	Enkät 1	Enkät 1	Enkät 1	Enkät 1	Enkät 2
Fortbildningsår	2009	2010	2011	2012	2009-2011
Antal deltagare i fortbildning	924	1 165	1 210	1 413	3 299
Antal som fått utvärderingen via e-post	859	1 101	1 102	1 360	2 220
Svarsfrekvens	40 %	23 %	32 %	29 %	21 %

Majoriteten av de som svarade på enkät 2 hade gått fortbildningen år 2011 (58 procent). I övrigt var fördelningen 30 procent från år 2010 och 9 procent från år 2009. Tre procent kom inte ihåg vilket år de gått fortbildningen. De flesta hade fått fortbildning i två dagar (54 procent). Trettiosex procent hade gått en endagsfortbildning och tre procent vardera hade gått en halv dag respektive tre dagar.

De flesta deltagarna (som svarat på enkät) var lärare, 33 procent i år 1-3 och 21 procent i år 4-6. Arton procent var fritidspedagoger. I gruppen övrigt ingick till exempel rektorer, slöjdlärare eller lärare som undervisade barn i olika åldrar, till exempel från förskoleklass upp till år 6, se figur 1.

Intervjuer med deltagare vid fortbildning

Ett urval på 16 personer gjordes inför telefonintervjuerna. Dessa representerade ett urval av Sveriges kommuner (Sollefteå i norr till Tomelilla i söder) och deltagare från olika år. En fråga i Enkät 2 var om man kunde tänka sig att bli kontaktad för en telefonintervju. Deltagarna valdes från de som anmält sitt frivilliga deltagande. Resultatet av intervjuerna bygger på 15 personers deltagande då en föll bort. Deltagarna i intervjuer kommer härnäst att benämnas respondenter. Samma person genomförde alla intervjuerna. Intervjuerna var 30-50 minuter långa och de var strukturerade utifrån en intervjuguide. Intervjuguiden utformades för att få fylligare svar kring de områden som berördes i enkäten. Den utgick från följande struktur:

1. Bakgrundsfrågor (nuvarande arbetsplats och dess läge i förhållande till skogsmiljö, omfattning av utomhusundervisning)
2. Uppfattning om fortbildningskursen
3. Frågor om hur den egna undervisningen influerats av fortbildningen
4. Frågor om upplevda hinder för utomhusundervisning
5. Frågor om undervisning i skogs- och artkunskap
6. Kursens bidrag till utökade kunskaper om undervisning i skog/utomhusmiljö

Eva Lindberg

7. Avslutande frågor (mest och minst verkningsfullt med kursen, långsiktig verkan etc.)

Alla intervjuer utgick från intervjuguiden men beroende på respondenternas svar kom frågorna i lite olika ordning och utmynnade i olika följdfrågor. Alla deltagare informerades om studiens syfte och presentation samt om samtycke och konfidentiellt deltagande. Alla intervjuer spelades in på band efter godkännande från deltagarna.

Metod för utvärdering av övriga aktiviteter inom projekt Skogen som klassrum

Eftersom projekt *Skogen som klassrum* består av många olika aktiviteter på både lokal, regional och nationell nivå har en mer övergripande utvärdering gjorts av övriga aktiviteter (utöver fortbildningen). En kombination av enkäter, utvärderingsmöten och kontinuerliga diskussioner om projektets utformning utgör grunden för utvärderingen av övriga aktiviteter:

- En utvärderingsdag varje år för de naturskolepedagoger som hållit i fortbildningen och representanter

från Naturskyddsföreningens rikskansli. Totalt 18 naturskolepedagoger har deltagit i projektet. Under dessa utvärderingsdagar diskuterades frågor om fortbildningens upplägg, kommunikation, kontakt mellan olika aktörer i projektet, vilken betydelse projektet haft för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen med mera.

- En skriftlig enkät via e-post varje år till Naturskyddsföreningens deltagande kretsar. Totalt 53 kretsar har varit aktiva inom projektet under 2009-2012 (2009: 15 kretsar, 2010: 23 kretsar, 2011: 39 kretsar, 2012: 34 kretsar). Cirka tre fjärdedelar av kretsarna svarade på enkäten varje år. Enkäten innehöll frågor om vilka aktiviteter kretsen genomfört, vilken uppmärksamhet aktiviteterna fått hos olika målgrupper och i media, vilket stöd kretsen fått i arbetet, hur kontakten med exempelvis skola och naturskolepedagoger fungerat, vilken betydelse projektet haft för kretsens verksamhet med mera.
- En skriftlig enkät 2012 via e-post till majoriteten av

Birgitta Sang

de kretsar som deltagit i projektet 2009-2012. 35 kretsar svarade på enkäten. Enkäten innehöll samma frågor som de enkäter som skickats varje år samt ytterligare frågor om projektets betydelse för föreningen i stort.

- Kontinuerlig utvärdering 2009-2012 i form av personlig kontakt mellan projektledningen och deltagande kretsar, naturskolepedagoger och skolor.

Utvärderingens begränsningar

Enkäter har begränsningen att respondenterna kan ha svårt att minnas eller tenderar att svara i en socialt önskvärd riktning.⁸ I det här fallet kan det innebära att deltagarna i utbildningen svarar att de undervisar lite oftare i skogsmiljö än de faktiskt gör eller att deras undervisning har influerats i mer positiv riktning än kanske är fallet. På samma sätt kan det innebära att kretsar svarar att de har genomfört fler aktiviteter än de faktiskt har gjort.

En annan begränsning med enkäter är svårigheten att uppnå hög svarsfrekvens. Med en låg svarsfrekvens blir det svårare att dra slutsatser då urvalet ofta inte blir represen-

tativt; de som väljer att delta kan skilja sig från de som inte svarar. I den här utvärderingen skulle det kunna innebära att deltagare med en positiv inställning till utomhuspedagogik svarar i större utsträckning än andra.

Beskrivning av projekt *Skogen som klassrum*

Syfte med *Skogen som klassrum*

- Att fler barn ska få kunskap om och intresse för att vistas i skogen, samt därmed en positiv känsla för naturen och viljan att värna.
- Att fler pedagoger ska få möjlighet att använda skogen i skolundervisningen, som ett komplement till undervisning inomhus.
- Att fler kommuner ska arbeta för att tillgängliggöra skog för barn nära skolor och bostäder.
- Att uppmärksamma och sprida kunskaper om närnaturens och utomhuspedagogikens alla värden (biologiska, sociala, kulturella och pedagogiska).

Mål med *Skogen som klassrum*

Specifika projektmål har satts upp för varje år. Dessa har uttryckts i form av olika aktiviteter att genomföra under året i fråga, exempelvis antal fortbildningar, antal *Lunch i det gröna*, antal skogs dagar med elever, antal skogsområden som uppmärksammas, antal möten et cetera.

Målen har uppnåtts varje år. I några fall har målen justerats lite beroende på summan medel som erhållits eller att vissa omständigheter ändrats.

Projektets målgrupper

Projektet har vänt sig till följande målgrupper:

- Skolor
- Politiska beslutsfattare, i första hand lokalt
- Myndigheter, i första hand lokalt
- Naturskyddsföreningens och Naturskoleföreningens medlemmar

Projektsamordning och projektdeltagare

Två projektledare på Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har tillsammans samordnat projektet och hanterat budget, planering, kommunikation och administration. Ytterligare ett par personer på respektive förening har arbetat administrativt inom projektet.

18 naturskolepedagoger från Naturskoleföreningen har lett fortbildningarna och stått för pedagogiska övningar och utrustning.

Representanter från 53 av Naturskyddsföreningens lokala kretsar har deltagit på fortbildningsdagar och/eller samordnat lokala aktiviteter. Att lokala kretsar inte varit aktiva i alla 59 kommuner där fortbildningen *Skogen som klassrum* ägt rum beror på att inbjudan till fortbildningen 2010 skickades till skolor i ett par kommuner där kretsar inte var aktiva i projektet.

Majoriteten av kretsarna uppskattar att de lagt mellan 40 och 50 timmar på projektet, medan flera anger över 60 timmar. En krets berättar att den deltagit på 15 fortbildningsdagar under 2010-2012. I vissa kretsar har en endast en person varit engagerad, i andra kretsar har flera personer arbetat tillsammans och på några håll har kretsar i olika kommuner samarbetat.

Projektets innehåll

Projektet består av två delar som beskrivs mer utförligt nedan:

- *Skogen som klassrum*, en fortbildning i utomhuspedagogik för pedagoger.
- Aktiviteter på lokal, regional och nationell nivå för att uppmärksamma värdet av undervisning i skogen och behovet av att tillgängliggöra och bevara skogar nära skolor och bostäder.

Skogen som klassrum - fortbildning i utomhuspedagogik

Skogen som klassrum har riktat sig till lärare som undervisar elever i förskoleklass-årskurs 6 samt till fritidspedagoger. 2009-2012 har 382 fortbildningsdagar hållits för 4 712 pedagoger på över 350 skolor i 59 kommuner som inte har en organiserad utomhuspedagogisk verksamhet sedan tidigare. Se lista i bilaga 1 över kommuner där *Skogen som klassrum* ägt rum.

Inbjudan till fortbildningen skickades till alla skolor i deltagande kommuner. Fortbildningen har varit kostnadsfri för skolorna och har bestått av en eller två heldagars aktiviteter i en skog nära skolan. 2010 erbjöds de skolor som fått två dagars fortbildning under 2009 en tredje dag. Fortbildningen har innehållit

Birgitta Sang

- utomhuspedagogiska övningar i skolämnen matematik, svenska, engelska och NO, kopplade till skog.
- diskussion om värdet av att bevara och tillgängliggöra skogar för alla barn.
- diskussion om och exempel på övningar om hur man skapar intresse hos barn för natur och friluftsliv.

Dag 3, som var en halvdag, innehöll ett fåtal utomhuspedagogiska övningar men fokuserade på uppföljning och diskussion om implementering av utomhuspedagogiken i skolans ordinarie verksamhet. Totalt har 228 ”dag 1” genomförts, 133 ”dag 2” och 21 ”dag 3”.

Fortbildningen har hållits av naturskolepedagoger från olika naturskolor runt om i landet. De har följt ett färdigt upplägg som togs fram gemensamt av naturskolepedagogerna 2009, med möjlighet till viss variation (se bilaga 2). Fortbildningen har varit inriktad på skolämnen matematik, svenska, engelska och naturorienterande ämnen (NO) för att på det sättet få hela skolans pedagogiska personal att delta (dock max 25 deltagare per fortbildningsdag). I och med att fortbildningen ägde rum i skogen kunde frågor om skog och arter naturligt vävas in i olika övningar. 2011 infördes att åtminstone en (1) övning kopplad till klimatfrågan skulle ingå. Alla övningar har utgått från skolans läroplaner, sedan 2011 från Läroplan för grundskolan,

förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11).

De deltagande pedagogerna fick i uppgift att efter dag 1 genomföra och dokumentera minst en utomhuspedagogisk övning med sina elever. Denna dokumentation har skickats in till naturskolepedagogen och lärarnas erfarenheter har följts upp och diskuterats under (en eventuell) dag 2. Naturskolepedagogen har också kunnat anpassa innehållet i dag två efter deltagarnas erfarenheter.

Naturskyddsföreningens lokala kretsar har deltagit under majoriteten av fortbildningsdagarna för att berätta om Naturskyddsföreningens verksamhet, om hur viktigt det är att bevara och sköta skogar för barn, om skogar som skolorna kan besöka eller om aktuella ärenden kopplade till skog i kommunen. Under denna diskussion kunde även frågor kring hinder för utomhuspedagogik tas upp eller hur utomhusundervisning kan implementeras i skolans verksamhet. Om inte kretsen har haft möjlighet att delta har naturskolepedagogen representerat både Naturskoleföreningen och Naturskyddsföreningen och hållit i diskussionen om värdet av skog nära skolor.

I vissa kommuner har kommunpolitiker och tjänstemän bjudits in att delta under en del av fortbildningsdagen. Syftet var att visa hur utomhuspedagogisk undervisning kan gå till och att diskutera kommunens möjligheter att ge stöd till fortsatt fortbildning i utomhuspedagogik för alla pedagoger i kommunen. Ytterligare ett syfte var att lyfta frågorna om

bevarandet av för barn tillgängliga skogar i kommunernas arbete med grönstrukturplaner.

Alla deltagande pedagoger har efter fortbildningen erhållit ett kursintyg.

Övriga aktiviteter för att uppmärksamma barnens skogar

Ett stort antal olika lokala aktiviteter har genomförts för att uppmärksamma utomhuspedagogiken och behovet av att tillgängliggöra skog som ligger nära skolor och bostäder. Aktiviteterna har riktats mot exempelvis politiker, tjänstemän, markägare, skolor och allmänhet. Dessa aktiviteter beskrivs mer specifikt i resultatredovisningen.

- *Lunch i det gröna* för minst 380 politiker, tjänstemän och skolledare i 21 kommuner.
- 19 uppföljningsdagar i skogen med cirka 50 pedagoger och över 400 elever.
- Minst 350 skogsområden har uppmärksammats.
- Projektet har bidragit till att arbete för att starta utomhuspedagogisk verksamhet kommit igång i minst 13 kommuner.
- Ytterligare ett stort antal aktiviteter i form av möten, guidningar och uppvaltningar med syfte att få kommun och skolor att uppmärksamma värdet av utomhuspedagogisk verksamhet och skog nära skolor.

Fokus i projektet har varit aktiviteter på lokal nivå, men projektledningen har ändå deltagit i ett flertal myndighetsprocesser och anordnat möten på regional och nationell nivå kopplade till frågor om värdet av undervisning i naturen och bevarandet av skog nära skolor och bostäder. Här är några exempel:

- Många kontakter med bland annat Skogsstyrelsen, Naturvårdsverket, Boverket, forskare och politiker för att samla kunskap samt uppmärksamma behovet av skogar för barn och stöd till utomhuspedagogisk undervisning.

- Remissvar, skrivelser och annat påverkansarbete kopplat till bland annat förändringar i Skogsvårdslagen, förändringar i Skollagen, utveckling av miljömål och friluftslivsmål, Skogsstyrelsens arbete med skogens sociala värden (kopplat till exempelvis identifiering av skogar med höga sociala värden och skötsel av tätortsnära skog).
- Deltagande i Dialog om miljöhänsyn, där myndigheter, markägare, skogsindustrin och ideella föreningar samlats med syfte att uppnå en större målfyllelse när det gäller hållbart skogsbruk. I detta arbete har Naturskyddsföreningen lyft behovet av ökad hänsyn i bostadsnära och tätortsnära skog, bland annat i syfte att bevara skog som är värdefull för skol-, barn- och ungdomsverksamhet.
- Minst 15 regionala möten som samlat både deltagande kretsar och andra till föreläsning och diskussion om utveckling av projektet samt värdet av utomhuspedagogik och skog för barn.
- Deltagande på olika föreningsmöten och interna och externa konferenser där information och föreläsningar om *Skogen som klassrum* varit en del.
- Ett stort antal möten mellan Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen för att planera och utveckla projektet.
- En minitankesmedja om friluftsliv har arrangerats med diskussion om skolan och friluftslivet, de nya målen om friluftslivspolitikerna, allemansrätten (ex kopplat till pedagogisk verksamhet) och samverkan kring friluftslivet.
- Arbete med den så kallade *Skogskartan* på Naturskyddsföreningens webb, där över 200 skogar som används av barn har lagts in för att uppmärksamma behovet av att bevara dem.

Utvärdering av fortbildningen *Skogen som klassrum* – resultat från enkäter och intervjuer

Resultatredovisningens struktur utgår ifrån två huvudområden: deltagarnas uppfattning om fortbildningens innehåll och deras uppfattning om dess effekter. Resultatredovisningen kombinerar resultat från enkäter och intervjuer när området utvärderats i både enkät och intervju. Först presenteras resultat som berör deltagarnas uppfattning om kursens innehåll och utförande. Därefter presenteras deltagarnas uppfattning om kursens inverkan på deras utomhusundervisning.

DELTAGARNAS UPPFATTNINGAR OM INNEHÅLLET I FORTBILDNINGEN: ENKÄT 1 OCH INTERVJUER

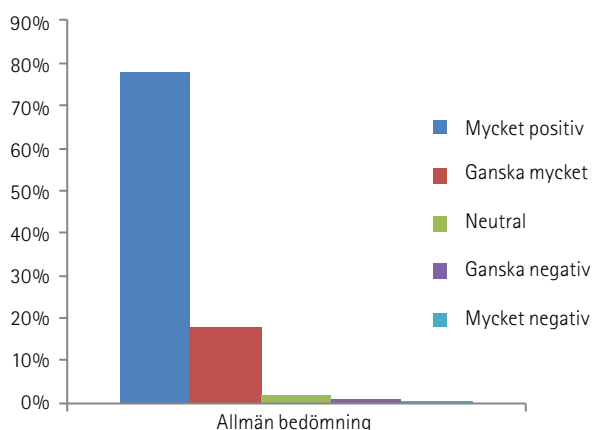
Här presenteras svar från Enkät 1 som skickades ut i samband med fortbildningarna under åren 2009-2012. Svar från intervjuerna som är relaterade till vissa av frågorna presenteras också.

Resultat från Enkät 1 angående innehållet i fortbildningen

Inspirerande och lustfylld fortbildning

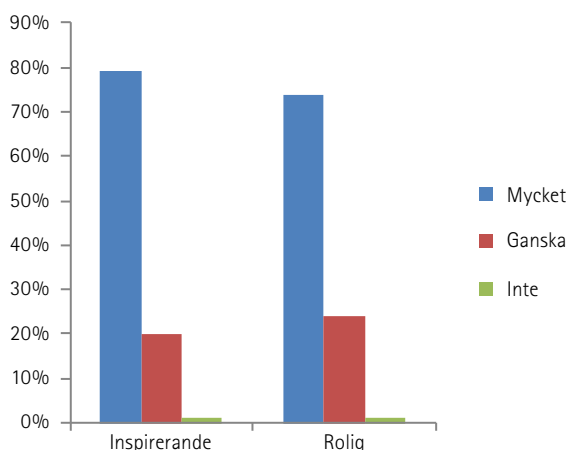
Deltagarna var överlag positivt inställda till fortbildningen. Sjuttioåtta procent tyckte att deras samlade bedömning av fortbildningen var mycket positiv. Se figur 2.

Figur 2.
Deltagarnas samlade bedömning av fortbildningen.

Deltagarna fick också svara på ifall de tyckte att fortbildningen var inspirerande och rolig att delta i. Majoriteten av deltagarna ansåg att fortbildningen var mycket inspirerande och rolig. Se figur 3.

Figur 3.
Deltagarnas inställning om huruvida fortbildningen var inspirerande och rolig att delta i.

Ny kunskap

– allmänt och om barns behov av vistelse i skogen

När det gällde huruvida deltagarna tyckte att de lärde sig nya saker under fortbildningen varierade svaren mer. Det var dock få som tyckte att fortbildningen inte alls var lärorik. Se figur 4.

Birgitta Sang

På frågan om huruvida deltagarna ansåg att fortbildningen bidrog med *ny* kunskap när det gällde barns behov av vistelse i skogen var fördelningen jämn mellan de som ansåg det och de som inte ansåg det, 51 procent svarade ja och 49 procent svarade nej på den frågan.

Kursledarnas kompetens

Deltagarna skattade kursledarna från olika naturskolor som mycket kunniga i att leda fortbildningen. Nittiosex procent ansåg att de var mycket kunniga och resterande fyra procent ansåg att de var ganska kunniga.

Resultat från intervjuerna angående innehållet i fortbildningen

Alla respondenter var positivt inställda till fortbildningen och de diskuterade många olika aspekter som bidragit till det positiva intrycket.

Aktivt deltagande

Det som respondenterna lyfte fram som mest verkningsfullt med fortbildningen var det praktiska upplägget med mycket konkreta övningar som deltagarna själva fick utföra. Att övningarna var okomplicerade och lättillgängliga sågs också som positivt.

Alla de här konkreta och bra tipsen och att det inte behöver vara så krångligt. Att få vara ute och göra allting själv, det har varit väldigt bra. Anna⁹, pedagog år 4-6

Det är en utbildning man pratar mycket om, det var en annan inriktning, man fick lära genom att göra.

Katarina, pedagog förskoleklass

Fortbildningens övningar var enligt alla deltagare lätta att överföra till eller modifiera för den egna verksamheten.

Ibland kan man känna att man alltid måste anpassa när man kommer hem men så var det inte här, det var anpassat till den här åldersgruppen. Alva, pedagog förskola och förskoleklass

Inspiration

Majoriteten av respondenterna använde utomhusmiljöer i sin undervisning före fortbildningen men ändå var nya insikter och inspiration ytterligare ett tema som poängterades av deltagarna. Nya insikter i hur utomhusmiljöer kan användas i olika ämnen såsom engelska och svenska uppskattades av flera deltagare. Några respondenter ansåg inte att fortbildningen bidrog med så mycket nyheter men att den ändå bidrog med ny litteratur och nya övningar som nu används i verksamheten.

Man blev väldigt inspirerad och sugen på att gå ut i naturen och jobba. Monica, pedagog förskoleklass

Jag ser det mer som naturkunskap och friluftsliv men det fick vi ju upp ögonen för att man kan göra mycket mer än så.

Johan, pedagog år 1-6

Matte och NO är ganska självklara men engelska och svenska och alla de andra ämnena hade man inte tänkt på innan.

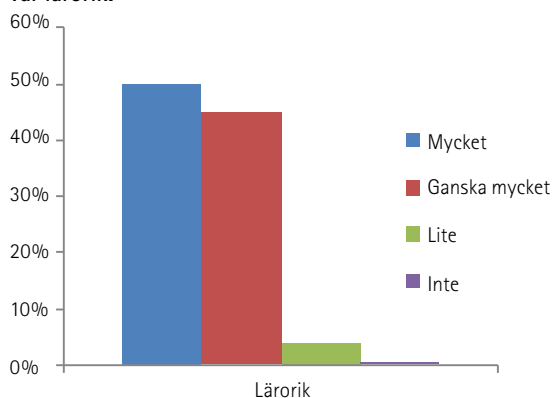
Elin, pedagog år 1

Gemensamt lärande

Ett tredje tema var vikten av det gemensamma lärandet där ofta hela arbetslag eller skolor deltog. Vid vissa tillfällen deltog

Figur 4.

Deltagarnas inställning om huruvida fortbildningen var lärorik.

pedagoger från olika skolor vilket ansågs berika diskussionerna och lärandet. Några deltagare nämnde deltagande från politiker och Naturskyddsföreningen som värdefulla inslag men det var kollegornas medverkan som var av störst vikt.

Att man har utbildning för samtliga på skolan, det tror jag har mest långlivad effekt. Man samlar inte bara t ex matte/NO-lärare i årskurs 6 och 7 utan man får en blandning av folk.

Fredrik, fritidspedagog

Övriga aspekter som nämndes var fördelen att vara i den egna närmiljön, tips på ny litteratur och tillgången på enkelt material som också delades ut efter kursen.

Det var många praktiska exempel på enkla saker som äggkartonger mm. Man får nya idéer av det. Billigt material som är väldigt användbart när man är ute. Sofia, pedagog år 1

Kritiska röster

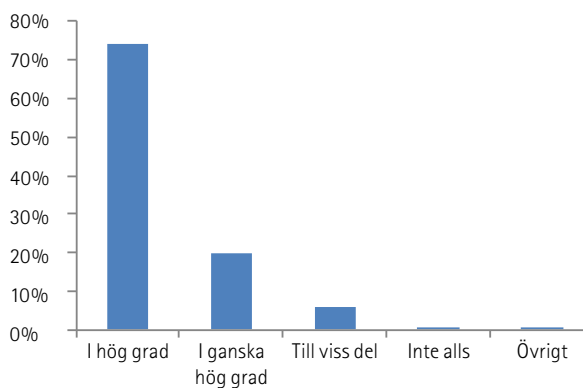
Alla de intervjuade personerna var nöjda med fortbildningen och hade få kommentarer kring mindre verkningsfulla aspekter. De aspekter som dock diskuterades var mycket information på kort tid, särskilt för de som gick en endagskurs, men å andra sidan tyckte en respondent att tiden kunde ha utnyttjats bättre. En annan aspekt som berördes var vikten av frivilligt deltagande¹⁰ för att fortbildningen skulle ha önskad effekt. En respondent upplevde vissa tävlingsmoment som ett negativt inslag i fortbildningen.

Långsiktig verkan

De faktorer som oftast nämndes när det gällde hur fortbildningar kan uppnå långsiktig verkan var personligt intresse och återkommande fortbildning. Att man önskar repetition och påfyllnad inom ett nytt område är kanske inte så för-

Figur 5.

Deltagarnas uppfattning om huruvida en fortbildning som Skogen som klassrum är ett lämpligt sätt att stimulera användandet av utomhusmiljöer i undervisningen.

vånande men det var något som även de med regelbunden utomhusundervisning önskade.

Inställning till utomhuspedagogik och natur och/eller miljö kopplat till undervisning

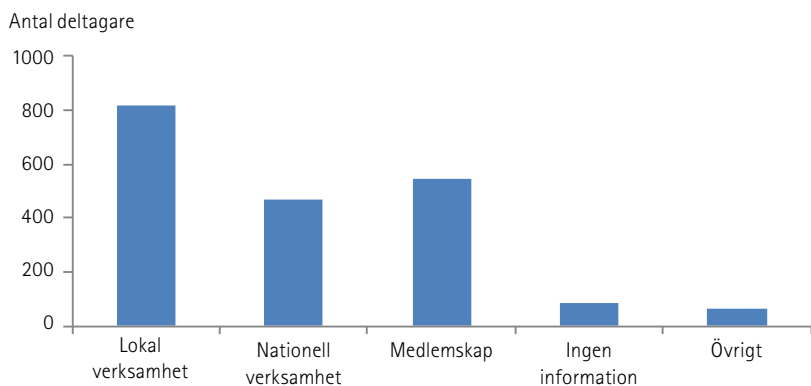
Deltagarnas inställning till utomhuspedagogik påverkades mestadels positivt, 59 procent av de som besvarade Enkät 1 angav det alternativet. Ingen uppgav att de hade en negativ inställning till utomhuspedagogik inledningsvis och endast en deltagare angav att fortbildningen hade förändrat inställningen till utomhuspedagogik i negativ riktning. Övriga svarsalternativ hade olika formuleringar under olika år vilket gör det svårt att jämföra dem, men övriga svar innebär att man behöll sin redan positiva alternativt neutrala inställning. Liknande svar erhöles när det gällde inställningen till natur och/eller miljö kopplat till undervisning. Där angav 54 procent att deras inställning till natur och/eller miljö kopplat till undervisning hade påverkats positivt. Hur deltagarna tolkar frågan är dock öppet. Om det är deras inställning till lämpliga metoder när det gäller natur och/eller miljö och undervisning som påverkats positivt eller om det är deras inställning till områdets relevans i deras undervisning är oklart. Även med den här frågan var det svårt att jämföra övriga svar men dessa innebär troligen att man behöll sin redan positiva alternativt neutrala inställning.

Är Skogen som klassrum ett lämpligt sätt att stimulera utomhusundervisning?

Den här frågan baseras på svar från Enkät 2. På frågan om en fortbildning som Skogen som klassrum är ett lämpligt sätt att stimulera användandet av utomhusmiljöer i undervisningen ansåg 74 procent att det var det i hög grad medan 20 procent ansåg det i ganska hög grad. Se figur 5.

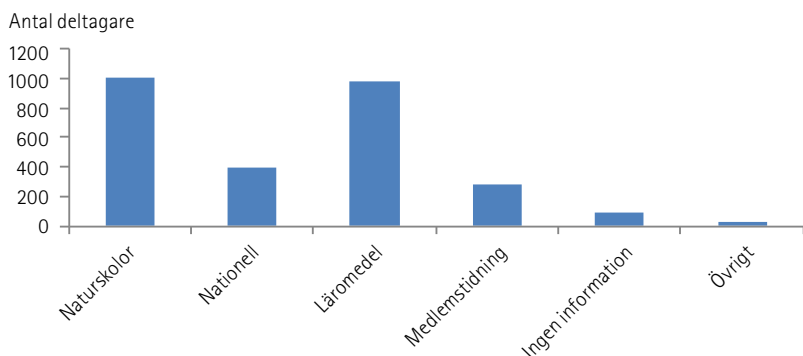
Figur 6.

Deltagarnas uppfattning om vilken information om Naturskyddsföreningen som fortbildningen bidragit med. Fler än en ruta kunde kryssas för. Antal deltagare var 1377.

Figur 7.

Deltagarnas uppfattning om vilken information om Naturskoleföreningen som fortbildningen bidragit med. Fler än en ruta kunde kryssas för. Antal deltagare var 1377.

Information om Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen

Några frågor i enkäten handlade om fortbildningen bidragit med ny information från de föreningar som organiserade fortbildningen. En majoritet av deltagarna ansåg att fortbildningen bidrog med ny information om både Naturskyddsföreningen (61 %) och Naturskoleföreningen (74 %). Figur 6 och 7 visar vilken typ av information deltagarna ansåg att fortbildningen bidrog med.

Robert Lättman-Masch

Brigitta Sarrig

DELTAGARNAS UPPFATTNING OM EFFEKTER AV FORTBILDNINGEN *SKOGEN SOM KLASSRUM*: ENKÄT 2 OCH INTERVJUER

Här presenteras svar från Enkät 2 som skickades år 2012 till deltagare från åren 2009-2011. Enkät 2 var mer inriktad på att utvärdera fortbildningens effekt på undervisningen snarare än deltagarnas inställning till fortbildningen. För att deltagarna skulle ha haft tid att genomföra förändringar i sin undervisning efter deltagandet i fortbildningen är svaren i följande sektion endast från deltagare från år 2009-2011. Resultat från intervjuerna angående effekter på den egna undervisningen presenteras också nedan.

Hur förändrades frekvensen av undervisning i skogs- och naturmiljöer?

Ett syfte med fortbildningen var att öka pedagogernas användning av skogs- och naturmiljöer i sin undervisning. I utvärderingen ombads deltagarna därför att uppskatta hur ofta de undervisade i närliggande skogsmiljö både före och efter fortbildningen. Baserat på deltagarnas självskattade angivelser skedde en signifikant ökning av undervisning i skogs- och naturmiljöer efter fortbildningskursen.¹¹ Hur deltagarna uppskattade sin frekvens av undervisning i skogs- och naturmiljöer före respektive efter fortbildningen visas i figur 8.

Gruppen som undervisat i skogsmiljö 1-4 gånger per år minskade mest och gruppen som undervisade i skogsmiljö 9-12 gånger/år ökade mest. Före fortbildningen uppgav 39 procent av deltagarna att de undervisade i skogsmiljö "Aldrig" eller "1-4 gånger per år". Efter fortbildningen var den siffran 19 procent. De som angav att de undervisade flera gånger per månad eller varje vecka eller oftare ökade också något. Det skedde alltså en förskjutning från alternativet "Aldrig" och "1-4 gånger per år" till alternativ som innebar undervisning i skogs- och naturmiljöer cirka en gång per månad eller oftare.

Vad i utomhusundervisningen främjas av fortbildningen?

Ett sätt att få all pedagogisk personal på skolorna att delta i

fortbildningen var att rikta in fortbildningen på flera skolämnen såsom matematik, svenska, engelska och naturorienterande ämnen. I och med att fortbildningen ägde rum i skogen kunde frågor om skog och arter naturligt vävas in i olika övningar. Klimatfrågor togs aktivt upp som åtminstone en (1) specifik övning år 2011-2012. År 2009-2010 kunde i vissa fall klimat/miljöfrågor indirekt inkluderas i andra övningar och diskussioner. Ytterligare en dimension gav den diskussion om värdet av att bevara skog för barn och barns möjligheter att vistas i skogen som hölls tillsammans med Naturskyddsföreningens lokala krets. Även om fokus varit på skolämnen var ett syfte i utvärderingen att undersöka om deltagarna också fått ökad kunskap om biologisk mångfald, skogens sociala värden och klimatfrågor.

Deltagarnas uppfattning om hur olika aspekter av kursen främjat deras utomhusundervisning *generellt* visas i figur 9. Här är alltså inte fokus enbart på undervisning i skogs- och naturmiljö utan inkluderar också undervisning på till exempel skolgården. I genomsnitt kryssades fyra av alternativen för.

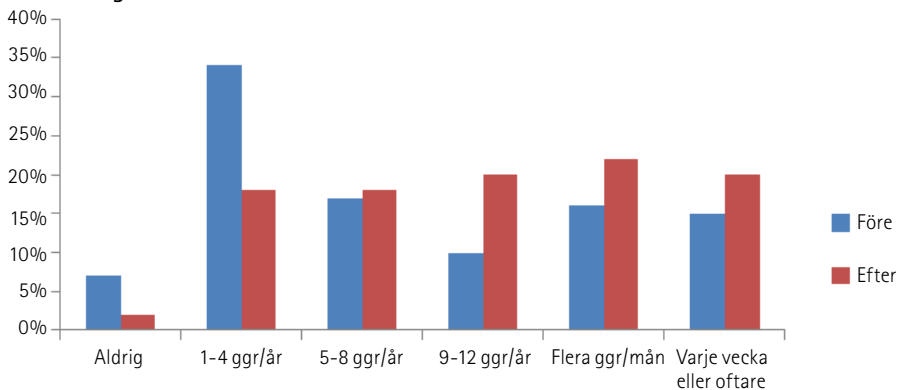
Ökad kunskap i utomhusundervisning i matematik var det område som flest deltagare (311 stycken) ansåg att kursen främjat, vid sidan om mer generella kunskaper i undervisning utomhus (310 stycken). Trots att inte fokus varit på biologisk mångfald, skogens arter och sociala värden eller klimatfrågan angav ändå cirka hundratalet deltagare (70, 97, 116 respektive 64) att fortbildningen främjat deras utomhusundervisning genom ökade kunskaper i dessa områden.

Resultat från intervjuerna angående effekter av fortbildningen

Intervjuerna kompletterar enkäterna på så sätt att de ger utförligare svar på hur fortbildningen influerat deltagarnas utomhusundervisning. Tre kategorier med ungefär samma antal respondenter i varje kunde urskiljas baserat på hur respondenterna ansåg att fortbildningen influerat deras undervisning. En grupp menade att de tack vare fortbildningen undervisade mer utomhus och att de också hade förändrat innehållet i sin tidigare utomhusundervisning. En annan grupp menade att de undervisade utomhus i samma omfatt-

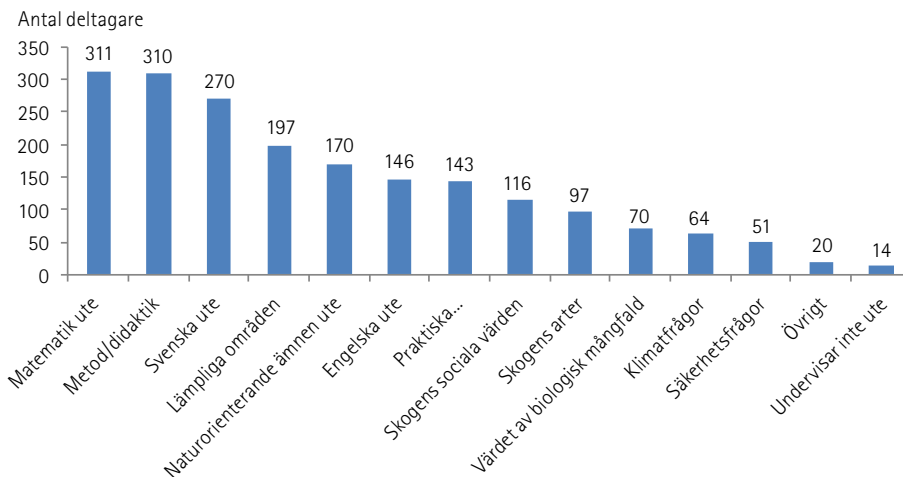
Figur 8.

Deltagarnas uppskattade frekvens av undervisning i skogs- och naturmiljöer före och efter fortbildningen.

Figur 9.

Deltagarnas uppfattning om på vilket sätt fortbildningen främjat deras utomhusundervisning genom ökade kunskaper. Fler än en ruta kunde kryssas för. Totala antalet deltagare var 466.

ning som före fortbildningen men att innehållet i undervisningen hade förändrats. Dessa respondenters svar diskuteras under rubriken 'Förändrat och fördjupat innehåll'. En tredje grupp menade att de undervisade mer utomhus beroende på att de efter fortbildningen flyttat ut undervisning som de före fortbildningen undervisat inomhus. Innehållet i tidigare utomhusundervisning hade emellertid inte förändrats nämnvärt. De här respondenternas svar diskuteras under rubriken 'Flyttat ut klassrumsundervisningen'.

Förändrat och fördjupat innehåll

Även om vissa respondenter inte tyckte att fortbildningen hade resulterat i utökad utomhusundervisning eller inte använde övningarna från fortbildningen så uppgav alla respondenter att fortbildningen hade fördjupat deras sätt att resonera kring didaktiska frågor; de så kallade *hur-*, *vad-* och *varför-*frågorna en pedagog bör ställa inför planeringen av sin undervisning. De menade att de efter fortbildningen planerade och strukturerade utomhusaktiviteterna bättre och att de lättare kunde kombinera olika syften. Många

beskrev en bättre röd tråd i utomhusundervisningen efter fortbildningen där det blev lättare att knyta an till ämnesrelaterade mål. Sociala aktiviteter var både före och efter fortbildningen en viktig del men undervisning i skolämnen fick en mer framträdande plats.

Jag har ju alltid varit ute mycket, gjort övningar, skattjakter, tipspromenader och allt möjligt, men vi har fått en del nya ytterligare lekar och övningar som man kan göra som syftar lite mer till ämnena, alfabetleken till exempel, det har vi inte gjort förut, som har koppling till undervisningen.

Eva, pedagog förskoleklass

Andra respondenter tyckte att de också kunde införa matematik på ett enkelt sätt utomhus. En grupp respondenter ansåg att de både ökade frekvensen av utomhusundervisning och förändrade innehållet medan en annan grupp ansåg att de undervisade utomhus i samma omfattning men med ett förändrat innehåll.

Förut gick vi ut i skogen och lekte, rörelse och så. Nu använder vi den mer i undervisningssyfte, mer långsiktiga projekt.

Fredrik, fritidspedagog

Fördelen med att hela arbetslag genomförde fortbildningen tillsammans har tidigare diskuterats men det kunde också ha effekter på frekvensen av utomhusundervisning. Elin (nedan) diskuterade två positiva effekter. En var att pedagoger i skola och fritidsverksamhet fick en gemensam referensram och arbetade mot samma mål med utökad utomhusundervisning som följd. En annan var att pedagogerna stöttade varandra och gemensamt såg till att utomhusundervisningen fortlevde efter perioder med sjukdom eller strängt vinterväder.

Man tänker sig för mer och man diskuterar mer eftersom fritidspersonalen också var med i det här, de är mer på samma nivå. Ibland har de tagit en halvgrupp medan jag har tagit den andra halvan /.../ Vi är mer ute nu för nästan alla har gått kursen och alla är med på det. Man återkopplar hela tiden och påminner varandra om att oj nu har vi inte varit ute.

Elin, pedagog år 1

Projekt och skolskogar

Några av respondenterna berättade om hur de utvecklat idéer utifrån fortbildningen och sökt medel för skolgårdsprojekt i matematik eller iordningställt skolskogar eller startat lägerskola. Ett exempel ges av Alva.

Efter kursen var vi ute en förmiddag i veckan /.../ då byggde vi upp, vi kallar det skolskogen, och gjorde ett litet vindskydd och eldstad. Vi höll till där och utgick därifrån. Alva, pedagog förskola och förskoleklass

Flyttat ut klassrumsundervisningen

En annan grupp av svar var att man tack vare fortbildningen ökat mängden utomhusundervisning, men mest i det avseendet att det man tidigare undervisat om inne nu flyttades ut. Förvisso innebär det en förändring av *hur* undervisningen utfördes men det innebär ingen större förändring av *vad* undervisningen handlade om.

Vi har haft matte ute nu, vi har haft svenska ute, att man faktiskt kan vara utomhus och ha undervisning, ha pedagogisk verksamhet /.../ Vi har utvecklat det här mer nu.

Camilla, pedagog år 3

Intervjusvaren bekräftar enkätsvaren att det i första hand var matematikundervisning som förlades utomhus. Många gånger integrerade dock pedagogerna flera ämnen under utomhuspassen. Svenska, engelska och naturorienterande ämnen undervisades ofta i kombination med matematiken. Undervisningen om skog och arter, vilken kan ses som en del av de naturorienterande ämnena, diskuteras vidare nedan.

Samma platser som tidigare

Majoriteten av respondenterna hade sedan tidigare en god bild av vilka platser i deras närhet som lämpade sig att ta med elevgrupper till och fortsatte att använda dem. Några respondenter ansåg dock att de efter fortbildningen rörde sig lite längre bort från förskolan/skolan och uppsökte skogsmiljöer mer specifika för ändamålet.

Vi använder väl mer, om man säger, riktig skog. Tidigare så har det varit mer sådan där tallmo, där det knappt växer någonting. Där var vi mycket tidigare. Nu är vi mer i gammelskog med olika träd och mer orörd; blåbärsris, lingonris och alla möjliga barr- och lövträd. Fredrik, fritidspedagog

Naturskoleföreningens material används i hög utsträckning

Majoriteten av respondenterna använde sig framför allt av böcker i serien *Att lära in ute* från Naturskoleföreningen och material därur. Det var material som också användes på fortbildningen och hade köpts in efter eller innan fortbildningen. Övningarna ur böckerna uppskattades mycket av deltagarna och de tyckte att det var enkelt att omvandla dem till andra åldersgrupper när så behövdes. Ett fåtal angav att de efter fortbildningen mer använde sig av material såsom lappar, håvar och knivar men i de flesta fallen var det material som tillverkats med anvisning från böckerna som användes.

Att övningarna användes i undervisningen bekräftades

Birgitta Sang

Birgitta Sang

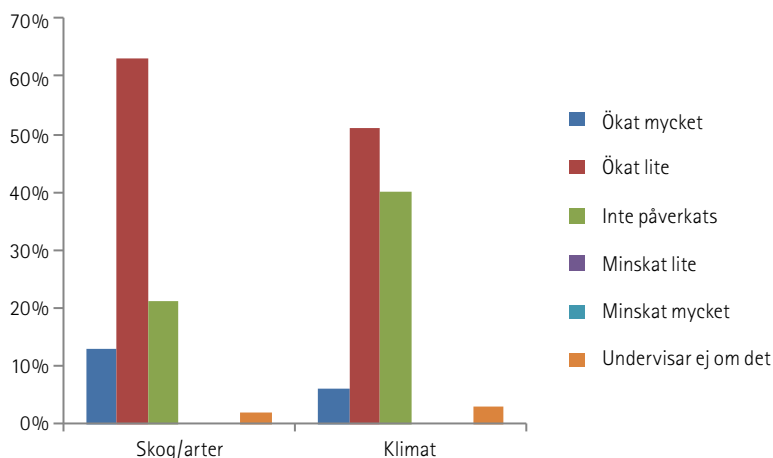

Birgitta Sang

Birgitta Sang

Figur 10.
Deltagarnas uppfattning av hur fortbildningen har influerat deras undervisning om skog/arter och klimat.

av Enkät 2. Resultat från Enkät 2 visade att av de deltagare som angav att de undervisade utomhus angav 21 procent att de i hög grad använde sig av kursens övningar och 76 procent angav att de gjorde det i viss grad. Bara 3 procent svarade att de endast använde andra övningar.

Enkät svar angående undervisning om skog och klimat

Ett av syftena med fortbildningen var att uppmärksamma just skogen som miljö för lärande. I fortbildningen ingick därför en diskussion om värdet av att bevara skog för barn nära skolor och förskolor. Detta resulterade ofta även i en diskussion i ett större sammanhang kopplat till skogens värden i form av rekreation, friluftsliv och biologisk mångfald. Som nämnts tidigare ingick åtminstone en (1) klimatövning i fortbildningen först år 2011.

Även om innehållet i och med detta såg olika ut under åren fick deltagarna besvara frågor om hur de ansåg att deras undervisning influerats av fortbildningen när det gällde undervisning om skog/arter och klimatfrågor. Se figur 10. Figur 10 bygger på svar från de deltagare i Enkät 2 som angett att skogs-, artkunskap eller klimatfrågor ingått som en del av fortbildningen. Här har även deltagare från år 2009-2010 angett att klimatundervisning ingick i fortbildningen trots att det inte ingick som en planerad övning. En tolkning är att klimatfrågor togs upp i andra sammanhang och att deltagarna på så sätt ansåg att det ingick. En annan tolkning är att deltagarnas svar är ett uttryck för svar i socialt önskvärd riktning eller svårigheter att minnas. En majoritet av deltagarna (63 procent) tyckte att fortbildningen hade influerat deras undervisning om skog och arter att öka lite. Femtioen procent angav att de tyckte att deras undervisning om klimatfrågor ökat lite tack vare fortbildningen.

Fortbildningen hölls med få undantag i skogar i skolans närhet. Trots det uppgav en tredjedel av deltagarna att kursen bidragit till att de upptäckt nya skogs- eller naturområden lämpliga för undervisning.

Resultat från intervjuerna – fördjupad undervisning om skog och arter

Nästan alla respondenterna ansåg att deras undervisning om skog och arter hade fördjupats eller förändrats. Som Lotta och Camilla exemplifierar nedan blev undervisningen ofta mer specifik efter fortbildningen.

Det har förändrats men framförallt fördjupats, vi gör t ex naturrutor nu, förut tittade vi mer bara på ett träd för att följa årstidsväxlingarna.

Lotta, pedagog förskoleklass

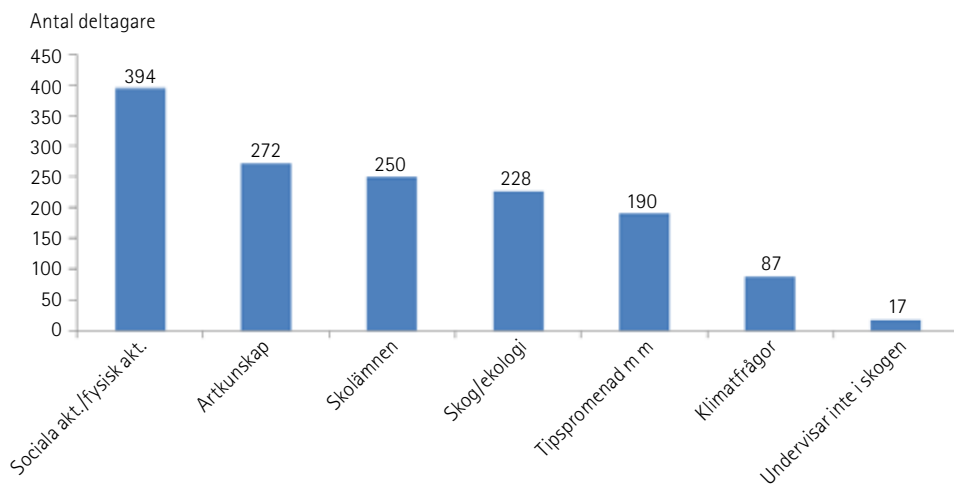
Vi går lite djupare in i naturen då, igår var vi och tittade på olika mossor och lavar och det har vi väl inte gjort så mycket på lågstadiet förut. Camilla, pedagog år 3

Även om majoriteten av respondenterna ansåg att fortbildningen inte gav så mycket ny egen kunskap om skog och arter så tyckte de att kursen bidrog med nya infallsvinklar på hur de kunde använda sin tidigare kunskap i undervisningen.

I stället för att gå ut lite planlöst så fick man ju ett forum för att leta upp olika saker, som man hade med sig när man gick ut, och genomföra det med barnen. Karl, fritidspedagog
Jag kunde arter förut men fick idéer om hur man kunde använda det. Karin, pedagog år 5

Det var nog mer hur man använder naturen som klassrum, vi gick inte och tittade på mossor eller djurspår. För min del

Figur 11.
Deltagarnas huvudsakliga skäl att undervisa i skogsmiljö.
Fler än en ruta kunde kryssas för. Totala antalet deltagare var 466.

var det positivt att få inblickar in nya sätt att använda naturen som ett undervisningsrum. Johan, pedagog år 1-6

En annan synpunkt var att eftersom fortbildningen bidragit till att man varit ute i skogen mer ökade man indirekt sin undervisning om den.

Deltagarnas uppfattning om varför de undervisar i skogen

De deltagare som angav att de undervisade i skogsmiljö kryssade i genomsnitt för tre alternativ till varför de undervisade i skogsmiljö, se figur 11. Deltagarnas huvudsakliga skäl för att undervisa i skogen var sociala aktiviteter (samarbetsövningar, lekar) och fysisk aktivitet. Undervisning om skogens ekologi och att leta efter och lära om skogens arter, vilket är en del av innehållet i de naturorienterande ämnena, samt

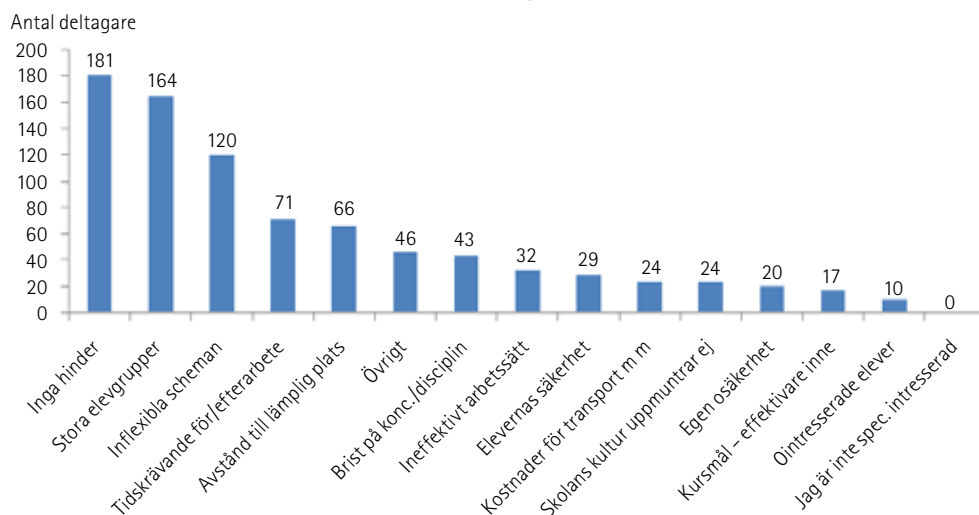
undervisning i skolans övriga ämnen hade också en framträdande plats. I stort sett alla skolämnen för år 1-6 undervisades i skogen men matematik följt av svenska var vanligast. Undervisning i moderna språk nämndes endast en gång.

Hinder för utomhusundervisning

Deltagarnas uppfattning om hinder för undervisning i skogsmiljö

Majoriteten av deltagarna som besvarade enkäten undervisade med mer eller mindre regelbundenhet i skogsmiljöer (figur 11). Endast 17 deltagare angav där att de inte undervisade i skogsmiljö. När det gällde förekomsten av olika hinder fick alternativet ”Jag upplever inga hinder” flest kryss (181 stycken). Andra menar dock att det fanns hinder som

Figur 12.
Deltagarnas upplevelse av hinder för att bedriva undervisning i skogsmiljö.
Fler än en ruta kunde kryssas för. Totala antalet deltagare var 466.

Torbjörn Wränge

upplevdes som begränsande faktorer. Figur 12 visar i vilken mån olika aspekter upplevdes som hinder för undervisning i skogsmiljö. I genomsnitt angavs två alternativ.

Stora elevgrupper och schematekniska svårigheter upplevdes som de största hindren. Eget ointresse av utomhuspedagogik eller elevers brist på intresse upplevdes aldrig respektive sällan som hinder. Under rubriken Övrigt angavs till exempel ”svårigheter med uppföljning och bedömning”, ”kyligt väder”, ”svårt att hitta inspiration i mitt ämne”.

Resultat från intervjuerna

– svårt att påverka med en fortbildning

När det gällde hinder för undervisning i skogsmiljö var respondenterna eniga med vad som framkom från enkäterna: stora elevgrupper och icke flexibla scheman var de största hindren. Pedagogerna var också eniga om att ju äldre eleverna blev desto svårare var det att organisera undervisning ute och/eller i skogen på grund av ett mer inrutat schema. En synpunkt var att det många gånger tog tid att anpassa fortbildningens pedagogiska tankar till den egna

verksamheten, särskilt om man var relativt ensam om att vilja flytta ut undervisning. Respondenterna var eniga om att det var svårt att överkomma strukturella hinder såsom storlek på elevgrupper och lektionslängd med en fortbildning, det var mer frågor av politisk karaktär ansåg de. Diskussioner kring hinder ingick som en planerad aktivitet under fortbildningen endast för de som hade fortbildning i tre dagar, men ibland kom frågan upp även under fortbildningarna under en till två dagar. Några respondenter framförde åsikten att fortbildningen gärna kunde innehålla mer diskussioner kring hinder då man kunde få ta del av andras goda exempel.

Man upptäcker att det kan vara enkelt liksom, man trodde kanske innan att det var mer omständligt och böligt och så men man kan ju göra det väldigt enkelt och det var väl det man fick lära sig.

Alva, pedagog förskola och förskoleklass

Utvärdering av övriga aktiviteter inom projekt *Skogen som klassrum*

Resultatredovisningen beskriver de lokala aktiviteter som ägt rum 2009–2012 inom projekt *Skogen som klassrum* (utöver fortbildningen som beskrivits ovan). Redovisningen kombinerar resultat från enkäter och utvärderingsmöten.

Kontakt mellan krets och politiker och tjänstemän

En viktig del i projekt *Skogen som klassrum* har varit att uppmärksamma politiker och tjänstemän på värdet av utomhuspedagogik och behovet av att tillgängliggöra skog nära skolor och bostäder.

Lunch i det gröna

Lunch i det gröna har genomförts i 21 kommuner där fortbildningen *Skogen som klassrum* hållits. *Lunch i det gröna* innebar att politiker, tjänstemän och skolledare bjöds på lunch med föredrag och diskussion om möjligheter för utveckling av utomhusundervisningen i kommunen och behovet av att bevara och tillgängliggöra bostadsnära och tätortsnära skog. En representant från Naturskoleföreningen höll i lunchen tillsammans med åtminstone en representant från Naturskyddsföreningens lokala krets.

Luncherna lagades över öppen låga av lokalproducerade KRAV-märkta grönsaker i kommunhusets närmaste grönområde. Luncherna blev mycket uppskattade och samlade minst 380 deltagare. Flera kommunalråd, nämndordföranden och många chefer från olika förvaltningar deltog. I en kommun deltog hela kommunstyrelsen. Flera kretsar berättar att lunchen har bidragit till den goda stämning kretsen nu upplever vid kontakt med kommunen.

Politiker och tjänstemän deltar i fortbildningen

2010 bjöd majoriteten av kretsarna in politiker och tjänstemän att delta under fortbildningen *Skogen som klassrum* för att visa hur utomhuspedagogisk verksamhet kan se ut. Det visade sig dock vara relativt svårt att få särskilt politiker att komma till fortbildningsdagen. 2011-2012 satsade många kretsar istället på att möta politiker och tjänstemän på *Lunch i det gröna* eller andra aktiviteter, även om ett par fortsatte bjuda in till fortbildningen. Kretsarna uttrycker att responsen varit positiv från de politiker och tjänstemän

som deltagit under fortbildningen och att diskussionen var givande. Särskilt kommunekologer eller motsvarande har deltagit på många fortbildningsdagar.

Kartläggning av barnens skogar

Många kretsar har arbetat på olika sätt med kartläggning av skog där någon form av skol-, barn- och ungdomsverksamhet regelbundet äger rum. Kretsarna uttrycker en oro för att den bostadsnära och tätortsnära skogen ständigt naggas i kanten till följd av exploatering av olika slag, och att kommunen ofta inte har en fysisk planering som säkerställer skog för barn. I vissa kommuner har många skolor långt till närmaste skog medan det i andra kommuner inte råder någon brist på skog som ligger nära. Det handlar i detta sammanhang inte endast om tillgång till skog i en kommun, utan även om tillgänglighet och skötsel av skogen.

2010 skickade över 20 kretsar ett öppet brev till kommunstyrelse och kommunfullmäktige med uppmaningen att kartlägga och bevara barnens skogar samt ge stöd till undervisning i naturen. Under 2011 och 2012 har flera uppföljande brev skickats i samma kommuner och även i nya kommuner har kretsar uppvakttat politikerna skriftligt. Flera kretsar har även skrivit brev till markägare som planerat att avverka tätortsnära skog.

Arbete för att starta naturskola i kommunen

Skogen som klassrum har endast genomförts i kommuner där det inte finns en etablerad utomhuspedagogisk verksamhet. Majoriteten av deltagande kretsar är intresserade av att starta en naturskola¹² eller annan utomhuspedagogisk verksamhet i kommunen. Projektet har visat sig innebära att frågan om att starta sådan verksamhet kommit upp på agendan i många kommuner. I flera kommuner har man till och med redan satsat resurser eller startat utomhuspedagogisk verksamhet som en följd av projektet. *Lunch i det gröna* har haft betydelse i detta sammanhang, eftersom lunchen bland annat innebar att politiker och tjänstemän som är intresserade av dessa frågor samlades och fick möjlighet att diskutera frågan.

Flera kretsar har haft möten med enskilda tjänstemän

Märta Berg

eller politiker för att få igång arbetet med naturskola, bland annat i form av att söka gemensamma medel via LONA (Lokala naturvårdssatsningen) från länsstyrelsen.

I vissa kommuner har det emellertid varit svårt att få gehör för denna fråga. Kretsar har skickat brev eller på annat sätt uppvaktat nämnder, kommunstyrelse eller kommunfullmäktige utan att få svar.

Andra former av politisk påverkan

Många kretsar har utöver *Lunch i det gröna* genomfört andra former av möten och uppvaktningar för politiker och tjänstemän där man tagit upp frågor kring utomhuspedagogik och betydelsen av skogar för barn. På ett par av dessa möten har även representanter från en naturskola i angränsande kommun deltagit. Flera kretsar har även genomfört guidningar för politiker i naturområden i kommunen och kopplat detta till frågor om skog för barn.

I några kommuner har kretsen och kommunen tillsammans börjat arbeta för att utveckla arbete med exempelvis skolskogar eller utomhuspedagogisk verksamhet.

Några kretsar har skrivit underlag till motioner om exempelvis start av utomhuspedagogisk verksamhet och skydd av skog i kommunen. I ett par kommuner har partierna själva tagit initiativ till motioner efter att de deltagit på en aktivitet

inom *Skogen som klassrum*. Ett par kretsar har även skrivit interpellationer om att bevara skolnära skogsområden.

Åtminstone två kretsar har som en uppföljning av fortbildningen anordnat föreläsningar om utomhuspedagogik för kommunens politiker, tjänstemän och lärare.

Projektet har även engagerat enskilda lärare att uppmärksamma värdet av *Skogen som klassrum*, i form av exempelvis brev till kommunfullmäktige och kommunstyrelse med synpunkter på kommunens planer på exploatering som skulle medföra negativa konsekvenser för skolans utomhusverksamhet.

Respons från politiker och tjänstemän

I många kommuner har projektet uppmärksammat en hel del av politiker och tjänstemän, medan det i andra kommuner varit svårare för kretsen att skapa intresse för frågorna.

Intresse från politikerna och tjänstemäns sida beror många gånger inte endast på kretsens engagemang utan också på att det råder olika förutsättningar i kommunerna. Många kretsar vittnar om att frågor kring natur och miljö har låg prioritet i kommunen. En kommun säger uttryckligen att det inte behövs någon naturskola för kommunens skolor. Flera kretsar berättar att andra frågor tar politikernas och

Märta Berg

tjänstemännens tid i anspråk, såsom underskott i kommunens budget, minskande elevunderlag eller omorganisationer inom skolverksamheten eller inom hela kommunen. Brist på uppmärksamhet hos politiker och tjänstemän kan även bero på ointresse, tidsbrist eller på att politiker och tjänstemän byts ut relativt ofta.

Kontakt mellan krets och skola

Kretsens deltagande under fortbildningen Skogen som klassrum

Kretsarnas engagemang och deltagande under fortbildningen har varierat. En grov uppskattning är att kretsar deltagit på cirka 60 procent av fortbildningsdagarna. Ibland har de deltagit hela dagen och ibland endast en stund. Detta är ett bra resultat med tanke på att 154 av dagarna (40 procent) varit en ”dag 2” eller ”dag 3”, då kretsen inte behövde delta om de deltagit under ”dag 1”.

Under fortbildningsdagen har kretsarna i första hand berättat om kretsens verksamhet och hållit i en diskussion om behovet av att tillgängliggöra och bevara skog nära skolor. En del kretsar har även aktivt bidragit med egna övningar under fortbildningsdagen och berättat om olika växter och djur i skogsområdet.

Många kretsar har pekat på det positiva att i samband med diskussionen få möjlighet att berätta om hotade skogar i kommunen. Flera kretsar fick som respons från lärarna att de gärna önskar mer och bättre information om vilka planer som finns för skogsområden i skolans närhet.

Majoriteten av kretsarna säger att de fått mycket bra respons från lärare och att kretsens närvaro under fortbildningen varit mycket positiv. De berättar att lärarna ofta uttryckt intresse för uppföljning av fortbildningen och att många vill att kommunen startar en naturskola. Några kretsar berättar att diskussionen i ett par fall fungerade mindre bra. Det hade då orsaker som att kretsen inte kände sig tillräckligt förberedd, att deltagande lärarna redan kände till det som togs upp eller att dåligt väder tog deltagarnas uppmärksamhet.

Flera kretsar berättar att de tack vare fortbildningen fått en god kontakt med rektorer eller andra skolledare i kommunen. En grov uppskattning är att rektorer har deltagit på knappt 40 procent av fortbildningsdagarna. I ett par kommuner har alla eller nästan alla skolor i hela kommunen utbildats inom *Skogen som klassrum*.

I ett par kommuner har kretsen informerat om projektet på rektorskonferenser och i andra har rektorer själva tagit upp projektet på konferenser och i kontakt med politiker.

Märta Berg

Ett par kretsar har följt upp fortbildningen genom att exempelvis skicka brev till deltagande lärare och tacka för intresset och samtidigt passa på att berätta om kommande aktiviteter i kretsen. Åtminstone två kretsar har efter fortbildningen hjälpt skolor med inventering av växter och djur runt skolan.

Uppföljningsdagar för elever

En del av projektet 2012 innebar att skolor som deltagit i *Skogen som klassrum* erbjöds skoldagar i skogen tillsammans med elever. 19 sådana uppföljningsdagar hölls för totalt över 400 elever och cirka 50 pedagoger. Syftet var både att skapa ytterligare engagemang för att få igång utomhuspedagogisk verksamhet på skolorna och att utveckla samarbete mellan kretsen och en redan etablerad naturskola i en grannkommun. Naturskolan höll i skogsdagarna som innehöll ämnen såsom skogens ekologi, skogens nedbrytare, naturvård, hur man gör upp eld, om djur på vintern, skogens växter och skogsbingo.

Politiker och tjänstemän bjöds in till ungefär hälften av skogsdagarna men endast på tre av dagarna deltog en ordföranden för barn- och utbildningsnämnden och en utvecklingsledare.

Skog nära skolor uppmärksammas

Fortbildningarna har inneburit att minst 350 skogsområden har uppmärksammas som platser inte bara för pedagogisk verksamhet utan också för rekreation, friluftsliv och skogens biologiska värden.

Flera kretsar tar upp att de fått uppfattningen att *Skogen som klassrum* har bidragit till att lärare blivit mer medvetna om skogens betydelse och hoten mot den. De lärare som

gärna bedriver undervisning i naturen har blivit stärkta i sitt arbete och kan driva frågan starkare på skolan gentemot till exempel skolledning och kollegor.

Flera kretsar lyfter även det positiva i projektets ambition att uppmärksamma skogens sociala värden (inklusive det pedagogiska värdet) och inte endast fokusera på skogens biologiska värden. Genom att lyfta flera av skogens användningsområden finns ytterligare argument för bevarandet av värdefull skog.

Flera kretsar har skickat ut enkäter till skolor och i några fall även till andra organisationer med frågor om vilka skogsområden de använder i sin verksamhet. I Värmland gjordes en sådan undersökning på länsnivå 2008-2009 och i Dalarna 2010. Över 200 skogar där barn vistas har lagts in i den så kallade *Skogskartan* på Naturskyddsföreningens webb, som kommuniceras på olika sätt. Eftersom Naturskyddsföreningens kartläggningar aldrig kan bli heltäckande är syftet med detta arbete i första hand att lyfta frågan om att det egentligen är myndigheternas uppgift att kartlägga behovet av skog nära skolor och bostäder.

Ett par kretsar berättar att kommunen tack vare projekt *Skogen som klassrum* börjat arbeta med skog nära skolor på olika sätt, exempelvis genom att ta fram kartor där skolorna och skogarna är inritade eller att kommunen och skolor har satt upp ett kontrakt där skolan står för skötseln efter det att kommunen har rustat upp skogen.

Vid ett par fortbildningstillfällen kartlades vilka skogar den deltagande skolan använder i undervisningen. Skogarna prickades in på en karta av deltagande kommunekolog eller krets. Ett par skolor hade inför fortbildningen redan gjort en karta över vilka skogar de använder.

Kommunikation och media

Kommunikation och informationsspridning har vänt sig till ett flertal målgrupper såsom politiska beslutsfattare (i första hand lokalt), myndigheter (i första hand lokalt), skolor samt föreningarnas medlemmar.

Informationsspridning

Information om projektet och närnaturens och utomhuspedagogikens alla värden har spridits löpande till projektets målgrupper via följande kanaler:

- Broschyerna *Bevara barnens skogar* och *Skydda skogen runt knuten* från Naturskyddsföreningen
- Broschyren *Naturskola – ett sätt att lära från Naturskoleföreningen*
- Argumentsamlingen *Skogen som klassrum*
- Handledning med tips och idéer om hur man kan arbeta med olika aktiviteter inom projekt *Skogen som klassrum*
- Handledning om hur man kan guida politiker och tjänstemän om behovet av skogar för barn
- Handledning om hur man kan starta naturskola eller annan utomhuspedagogisk verksamhet
- Handledning om hur man kan arbeta för skydd av tätortsnära skog
- Sammanställning av forskning och goda exempel på arbete med frågor kring tätortsnära skog
- Deltagande på konferenser såsom Tankesmedjan för friluftsliv, Skolforum och Ute är inne
- Föredrag på interna och externa möten och konferenser
- Skogsutställning
- Roll up
- Flyers
- Nyhetsbrev och andra interna utskick och kanaler, såsom Naturskyddsföreningens skogs nätverk
- Föreningarnas webbplatser, www.naturskyddsforeningen.se och www.naturskola.se

Media

Media har bjudits in till utbildningsdagar, Lunch i det gröna, skogs dagar för elever samt till flera andra aktiviteter.

Detta har lett till minst 180 inslag i lokal- och regionalmedia under 2009-2012. Det handlar om allt från kortare artiklar och insändare till dubbeluppslag och långa radioinslag. Även ett flertal nationella tidningar har haft längre artiklar om projektet.

Ett par kretsar skriver att de tyvärr inte varit tillräckligt aktiva eller inte haft tid att kontakta media så mycket som de önskat. I några kommuner har kretsen bjudit in media utan resultat men i stort har medieuppmärksamheten varit god.

Flera artiklar har skrivits i Naturskyddsföreningens tidning *Sveriges natur* (drygt 160 000 läsare) och Naturskoleföreningens tidning *Bladet* (upplaga på 1 200).

Kommunikation mellan olika aktörer i projektet

I utvärderingarna skriver kretsarna att kontakten med och stödet från projektledningen har varit mycket bra. Handledningarna och annat stöd i samband med exempelvis pressmeddelanden och brev till politiker har uppskattats i hög grad. Ett fåtal har uttryckt att det ibland varit för mycket informationsspridning inom projektet och att handledningen om genomförandet var för lång. En krets önskar fler goda exempel från andra kretsar som arbetar inom projektet.

Samarbetet mellan naturskolepedagoger och Naturskyddsföreningen har i stort fungerat mycket bra. Många kretsar berättar om lärorika och roliga dagar i skogen. I några fall har kontakten fungerat mindre bra på grund av oklarheter om vem som kontaktar vem, kontaktuppgifter som inte är uppdaterade, tidsbrist eller att krets eller naturskolepedagog inte läst allt i handledningen.

Kontakten mellan projektledning och skolor respektive naturskolepedagoger och skolor har också i stort sett fungerat bra. I ett par fall varje år har det varit svårt att få kontakt med anmäld skola eller att skolan inte skickat in den information som behövs för att kunna genomföra utbildningen. I några fall har skolan uttryckt att information kommit sent angående tid och plats för utbildningen.

Naturskyddsföreningens fristående ungdomsorganisation Fältbiologerna har uppmuntrats att använda sig av de skolkontakter *Skogen som klassrum* har gett i sitt arbete för att skapa intresse för natur och miljö hos barn och ungdomar.

Projektets betydelse på nationell och lokal nivå

Projektets betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen

Frågan om projektets betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen nationellt har tagits upp i både enkäter och under utvärderingsmöten. Följande punkter sammanfattar det som tagits upp.

- Samverkan mellan Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har bidragit till att utveckla respektive förenings verksamhet kopplat till skola och skog. Föreningarna har liknande målsättningar men olika metoder, och utan samverkan hade *Skogen som klassrum* inte kunnat genomföras lika framgångsrikt.
- Kännedomen om föreningarna har ökat i både skolor och bland politiker och tjänstemän i ett stort antal kommuner.
- Föreningarna har fått stor uppmärksamhet i media.
- Under 2010-2012 tackade över 860 deltagare i fortbildningen *Skogen som klassrum* ja till medlemskap i Naturskyddsföreningen (det vill säga nästan var fjärde deltagare). (Under 2009 fördes ingen statistik.)
- Utomhuspedagogisk verksamhet har utvecklats i nya kommuner. Naturskoleföreningen har synts i kommuner där det tidigare saknats naturskoleverksamhet och intresset för den pedagogiska metodlitteratur Naturskoleföreningen tagit fram har ökat.
- Föreningarna har utvecklat en framgångsrik metod för påverkan och kommunikation, inte bara genom fortbildningen *Skogen som klassrum* utan också genom *Lunch i det gröna*, som även kan användas för andra teman.
- Olika aktörer inom projektet har fått kontakter och upplevelser som bidrar till övrig verksamhet inom respektive förening. Både naturskolepedagoger och pro-

jektledare menar att *Skogen som klassrum* varit inspirerande, lustfyllt, att projektet bidragit till ordinarie verksamhet genom nya idéer och att man utvecklats som pedagog alternativt projektledare. Naturskolepedagogerna berättar om den glädje och energi det ger att möta lärare som ofta för första gången får upp ögonen för utomhuspedagogikens möjligheter.

- Alla positiva effekter på lokal nivå har även betydelse för att föreningarnas verksamhet i stort ska utvecklas. Kretsens deltagande har varit avgörande för att få en lokal förankring av projektet. Detta har lett till samverkan mellan krets, skola och kommun och innebär fortsatt arbete för att uppmärksamma värdet av undervisning i naturen och behovet av att bevara barnens skogar.
- Projektet har förbättrat förutsättningarna för tusentals lärare och elever att få möjlighet att lära känna skogen under skoltid. Detta kan förhoppningsvis innebära ett ökat intresse för växter och djur och för att vistas i naturen. I längden kan detta i sin tur skapa ett ökat engagemang för bevarande av natur och samhällets hållbara utveckling.

Projektets betydelse för den lokala kretsens verksamhet

Många kretsar uttrycker att projektet haft stor betydelse för Naturskyddsföreningen på lokal nivå och att det givit flera positiva effekter.

Projektet har enligt många kretsar inneburit ökad uppmärksamhet för föreningen och gjort föreningen mer känd på skolor och hos politiker. Samtidigt har föreningen genom inriktningen på projektet agerat på en för många kretsar ny arena – skolan – och nått ut med information till en ny grupp av människor.

En av frågorna i enkäten 2009-2012 handlar om på vilket sätt projekt *Skogen som klassrum* har bidragit till kretsens verksamhet. Här har majoriteten av kretsarna kryssat i följande svarsalternativ: *Kontakt med lärare/skolor*, *Kontakt*

Torbjörna Wränge

med naturskola och naturskolepedagog. Uppmärksamhet för kretsen (i ex media och hos allmänhet) samt Uppmärksamhet för skog i kommunen. Ungefär hälften av kretsarna har kryssat i svarsalternativen *Kontakt med politiker och tjänstemän i kommunen*, *Nya medlemmar* och *Kompetensutveckling*. En mindre andel svarar *Nytt engagemang i kretsen* och *Kontakt med annan organisation i kommunen*.

Ett par kretsar uttrycker att projektet ibland har tagit mycket tid och att man behöver vara flera engagerade i kretsen för att kunna lyfta frågorna i kommunen. Flera kretsar önskar att de kunnat lägga mer tid på projektet och att de då säkert fått ett större gensvar.

Här nedan beskrivs mer utförligt på vilket sätt *Skogen som klassrum* bidragit till kretsens verksamhet.

Lärorikt och roligt

En fråga i enkäten som skickats till kretsarna varje år löd: ”Vad har det betytt för ditt eget engagemang att vara med i *Skogen som klassrum*?”. Här svarar många att det har varit lärorikt, roligt och gett insikt om möjligheter och svårigheter med att arbeta i skolans värld. Många har också blivit stimulerade av att se hur deltagande lärare och elever har blivit mer positivt inställda till undervisning i naturen.

Detta har skapat engagemang för att vilja fortsätta med projektet.

Ökad uppmärksamhet för föreningen

Många nämner att kretsen fått mycket positiv uppmärksamhet, att föreningen blivit känd på skolorna i kommunen och att det finns ett stort värde i att få möjlighet att berätta om Naturskyddsföreningen och kretsens verksamhet för så många lärare.

Flera berättar att kretsen genom *Skogen som klassrum* nått ut till en ny grupp som inte tidigare varit målgrupp för kretsens aktiviteter. En krets skriver att kretsen innan deltagandet i *Skogen som klassrum* varit ganska anonym i kommunen men att många fler nu vet att föreningen finns. Ett par uttrycker även att kretsens status har höjts i vissa sammanhang, och att de hoppas att detta innebär att fler kommer att vilja stödja föreningen.

Projektet har även visat att Naturskyddsföreningen arbetar med natur- och miljöfrågor på flera olika arenor, varav skolan är en. Samtidigt visar föreningen att den ser barnens framtid som viktig. En krets skriver att *Skogen som klassrum* är ytterligare en bekräftelse på hur angeläget det är att arbeta med ett barnperspektiv på skogsfrågorna.

Brigitta Sarg

Nya kontakter

Många kretsar skriver att projektet gett nya kontakter med skolor, politiker och tjänstemän och därmed gett kretsen ett större nätverk. Som nämnts har kontakterna i flera fall lett till utökad samverkan kring utomhuspedagogisk verksamhet eller arbete kring skogsfrågor i kommunen. Ett par kretsar nämner också att *Skogen som klassrum* har gett mer tyngd åt kretsen i dess kontakter med politiker och tjänstemän.

Flera kretsar tar även upp det positiva i att olika aktiviteter i projektet har bidragit till att politiker och/eller tjänstemän som vanligtvis inte har kontakt med varandra har träffats och funnit ett gemensamt intresse. Frågorna inom projektet är kopplade till flera olika nämnder, exempelvis motsvarande utbildningsnämnd, miljönämnd, teknisk nämnd och fritidsnämnd. Projektet har visat på behovet av samordning mellan olika förvaltningar när det gäller frågor kring barns möjligheter att vistas i naturen.

Flera kretsar nämner också värdet av att samarbeta med Naturskoleföreningen, som har bidragit med expertis vad gäller lärande om och i naturen. En krets skriver att även om kretsen tidigare var aktiv med exempelvis inventering och skötsel av naturområden så har samverkan med naturskolan i grannkommunen gett kretsen en bredare kontakt med politiker, skolor och tjänstemän.

Nya medlemmar och nya engagerade

Deltagarna i *Skogen som klassrum* har erbjudits medlemskap i Naturskyddsföreningen. Under 2010-2012 tackade över 860 deltagare ja till medlemskap. (Under 2009 fördes ingen statistik.) Det har visat sig att värvningen inom denna grupp har gått bättre än inom andra grupper. Flera kretsar berättar att de tack vare den nya kontakten med skolor engagerat lärare att delta på olika kretsaktiviteter.

Betydelse för annan kretsverksamhet

Många kretsar berättar att de har kopplat ihop arbetet inom *Skogen som klassrum* med befintliga kretsaktiviteter, såsom arbete med kommunens planändan eller påverkan inom skogsvårdsområdet. Detta har inneburit att både andra kretsaktiviteter och projektet *Skogen som klassrum* har utvecklats. Många kretsar har uttryckt att fortbildningen med sina tips och övningar kring natur och pedagogik har bidragit positivt till andra aktiviteter såsom naturguidningar och barn- och familjeverksamhet. Ett par nämner att deras intresse för och kunskaper om skogens olika värden har ökat, och att de har ökat sitt engagemang i Naturskyddsföreningens övriga skogverksamhet.

Diskussion

Denna rapport har utvärderat projektet *Skogen som klassrum* 2009-2012. På grund av projektets omfattning har inte alla delar kunnat utvärderas i stor skala, utan fokus har lagts på att undersöka vad deltagare anser om innehållet i fortbildningen *Skogen som klassrum*, vilka effekter fortbildningen *Skogen som klassrum* har haft och på att undersöka projektets betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen och därmed de sakfrågor som projektet haft till syfte att uppmärksamma.

Om projektets syften

Projektets syften har uppnåtts på olika sätt. 4 712 pedagoger i 59 kommuner har erhållit utomhuspedagogiska verktyg genom fortbildningen *Skogen som klassrum*. I ett par kommuner har alla eller nästan alla skolor i hela kommunen fortbildats inom *Skogen som klassrum* vilket innebär att kunskapen om utomhuspedagogik bör ha lyfts rejält i kommunen. Utvärderingen visar att fortbildningen har inneburit en signifikant ökning av undervisning i skogs- och naturmiljöer och samtidigt anger en tredjedel av deltagarna att de upptäckt nya skogs- eller naturområden lämpliga för undervisning. Sammantaget innebär detta att projektets syfte ”Att fler pedagoger ska få möjlighet att använda skogen i skolundervisningen” har uppnåtts.

Någon utvärdering har av tidsskäl inte gjorts av projektets syfte ”Att fler barn ska få kunskaper om och intresse för att vistas i skogen, samt därmed en positiv känsla för naturen och viljan att värna”. I och med att så många pedagoger fått fortbildning om hur man använder skogen som pedagogisk resurs kan emellertid konstateras att förutsättningarna för att få ökade kunskaper och intresse för att vistas i skogen har förbättrats rejält för många barn. Om man räknar med att varje pedagog når minst 20 elever innebär det att minst 94 000 elever har fått ökade möjligheter att komma ut i naturen under skoltid. Detta är relativt lågt räknat, eftersom de flesta pedagoger når långt fler än 20 elever. Fortbildningens övningar om skogens växter och djur samt diskussioner om skogens ekosystem och värdet av att bevara skog nära skolor och bostäder har bidragit till detta. Även det faktum att en klar majoritet av deltagarna i fortbildningen

anser att *Skogen som klassrum* var inspirerande och rolig bör ha bidragit till ökade möjligheter för lärare och pedagoger att förmedla en positiv känsla för naturen.

En viktig del i projekt *Skogen som klassrum* har varit att uppmärksamma politiker och tjänstemän på värdet av utomhuspedagogisk verksamhet och behovet av att tillgängliggöra och bevara skog nära skolor och bostäder. Förutom 382 fortbildningsdagar har ett stort antal olika aktiviteter genomförts; *Lunch i det gröna* i 21 kommuner, 19 skogsdagar med elever och lärare, olika former av möten och uppvaktningar, guidningar, föreläsningar, arbete för att starta naturskola, kartläggning av skogar för skol-, barn- och ungdomsverksamhet, bidrag till motioner, remissvar och annan påverkan på myndighetsprocesser. Alla dessa aktiviteter har inneburit minst 180 inslag i media under 2009-2012.

Fortbildningen *Skogen som klassrum*, projektets övriga aktiviteter, en stor medieuppmärksamhet samt det informationsmaterial av olika slag som spridits har tillsammans inneburit att syftet ”Att uppmärksamma och sprida kunskaper om näraturens och utomhuspedagogikens alla värden (biologiska, sociala, kulturella och pedagogiska)” har uppnåtts. Även om syftet ”Att fler kommuner ska arbeta för att tillgängliggöra skog för barn nära skolor och bostäder” endast har utvärderats i mindre skala kan konstateras att projektets olika aktiviteter har bidragit till att stärka arbetet på både lokal och nationell nivå för att skog för barn nära skolor och bostäder ska säkerställas.

Betydelsen av fortbildningen *Skogen som klassrum*

Utvärderingen visar att fortbildningen *Skogen som klassrum* har inneburit en signifikant ökning av undervisning i skogs- och naturmiljöer, ny kunskap om både utomhuspedagogik och olika sakfrågor, samtidigt som den varit lärorik, inspirerande och rolig.

Ökad undervisning i skogen om skog och klimat

För de fortbildningsdeltagare som besvarat enkäterna uppfylldes syftet att inspirera pedagoger att använda skogen som en miljö för lärande och öka sin undervisning i skogs- och naturmiljöer. Frekvensen undervisning i

Jenny Dahlberg

dessa miljöer ökade signifikant efter fortbildningen och det skedde framför allt en förskjutning från undervisning i skogs- och naturmiljö en eller ett par gånger per år till mer regelbundet såsom en eller flera gånger per månad.

Fortbildningen hade ett tydligt fokus på skolämnena men ägde rum i skogen och innehöll också övningar och diskussioner rörande skog, arter och klimat. Klimatundervisning var en uttalad del endast under år 2011-2012 men ingick ibland under de tidigare åren. Föga förvånande var det kunskaper i utomhusundervisning i skolämnena som främjades mest av fortbildningen men främjad utomhusundervisning genom ökad kunskap om skogens sociala värden, skogens arter, värdet av biologisk mångfald och klimatfrågor angavs

ändå som resultat av fortbildningen. Drygt hälften av deltagarna i Enkät 1 angav att deras inställning till klimat och/eller miljö kopplat till undervisning hade påverkats positivt. Även om frågan är öppen för olika tolkningar av vad som avses med en positiv inställning till kopplingen mellan miljö och/eller klimat och undervisning visar de sammantagna resultaten att fortbildningens syfte att bidra till ökad medvetenhet om miljö- och eller klimatfrågor verkar ha uppnåtts.

Hälften av deltagarna ansåg att fortbildningen bidragit med *ny* kunskap om barns behov av vistelse i skogen vilket också får ses som mycket positivt. Huruvida det finns ett *behov* för barn att vistas i skogen kan problematiseras men

det finns forskningsresultat som visar på samband mellan naturkontakt och fysiskt och psykiskt välbefinnande.¹³ Sambandet mellan fysisk aktivitet och hälsa är mer välbelagt¹⁴ och eftersom undervisning i skogen torde innebära mer fysisk aktivitet än undervisning i ett klassrum¹⁵ är det positivt ur hälsosynpunkt om mer undervisningstid spenderas utomhus.

Fortbildningen hölls i skogar i närheten av skolan. Av intresse är att en tredjedel av deltagarna angav att fortbildningen ändå bidragit med kunskaper om nya skogsområden lämpliga för undervisning. I intervjuerna framkom att fortbildningen kunde bidra till att man utvidgade sin radie för undervisning och använde mer specifika miljöer där man förr använt 'skogen' i största allmänhet.

Sociala aktiviteter kombineras med ämnesundervisning

På frågan om huvudsakliga skäl till att undervisa i skogsmiljö angavs undervisning om skogen och dess arter (del av naturorienterande ämnen) ungefär lika ofta som undervisning i andra skolämnen men det som oftast angavs som syfte var sociala aktiviteter. Ytterligare förståelse för enkätsvarens betydelse gavs i intervjuerna. I intervjuerna framkom att fortbildningen bidrog till att det blev lättare att kombinera olika syften, till exempel sociala och fysiska aktiviteter med ämnesundervisning. Sociala aktiviteter var en viktig del både före och efter fortbildningen men tack vare fortbildningen ansåg många av respondenterna att de bättre kunde integrera undervisning i både naturorienterande ämnen samt matematik, svenska och engelska med lekar etcetera. Tidigare var lek och rörelse ofta huvudsyftet med skogsvistelse men nu kombinerades det mer med ämnesundervisning. Ett annat resultat av fortbildningen som framkom i intervjuerna var att den bidrog till att fördjupa innehållet i undervisningen om skogens miljö. Även om frekvensen undervisning i skogen inte ökade för alla deltagare, så ändrades innehållet till att bli mer djupgående eller omfattande. En slutsats är att åtminstone för deltagare som redan tidigare hade vana av undervisning i utomhusmiljö så bidrog fortbildningen till fördjupad och tydligare struk-

Märta Berg

turerad utomhusundervisning där skolämnen får en mer framträdande roll.

Gemensam, aktiv och inspirerande fortbildning

Både enkäter och intervjuer bekräftar bilden av en uppskattad fortbildning som väckte nya tankar och bidrog med mycket inspiration. Fortbildningen skedde under en begränsad period, en till två dagar, och hade ett tydligt fokus på användandet av praktiska övningar. Detta verkar ha varit

Lillian Lundin-Stöt

uppskattat då dessa övningar användes av många i den egna verksamheten. Fortbildningen hade fokus på *Skogen som klassrum* men även utomhusundervisning på skolgården främjades av fortbildningen. Flera av respondenterna beskrev övningar de gjorde där utifrån inspiration från fortbildningen och två av respondenterna gav exempel på hur fortbildningen inspirerat till skolgårdsprojekt i matematik. En allmänt ökad utomhusundervisning är således en positiv effekt av fortbildningen.

Det praktiska och konkreta upplägget där övningarna genomfördes av deltagarna själva gav tillfälle för respondenterna att både komma ihåg och att reflektera över övningarnas användbarhet. Om så behövdes ansåg de att det var enkelt att modifiera dem för den egna verksamheten. Några kritiska röster ansåg att det blev för mycket tävlingsmoment eller att tiden kunde ha utnyttjats bättre. Innehållet av tävlingsmoment är inte något som alltid fanns med utan avgjordes från grupp till grupp. Det passar förmodligen inte alla även om det också kan ha bidragit till att så många tyckte att fortbildningen var rolig.

En slutsats från intervjuerna är att upplägget med fokus på gruppens gemensamma deltagande och lärande var uppskattat och verkningsfullt. Genom att pedagoger från olika

verksamheter gick fortbildningen tillsammans gavs möjlighet att utveckla samarbete mellan till exempel skola och fritidsverksamhet med utökad utomhusundervisning som följd. Det gemensamma deltagandet var också verkningsfullt så till vida att pedagogerna kunde påminna och stötta varandra utifrån sin gemensamma referensram. Att fortbilda all pedagogisk personal per skola och inte enskilda pedagoger från olika skolor har förmodligen även bidragit till att fortbildningen nått ut till pedagoger som annars inte skulle delta på en fortbildning i skogen. Att majoriteten av respondenterna önskade återkommande regelbunden fortbildning inom området är kanske inte så förvånande men något som förmodligen skulle bidra till att upprätthålla och utveckla utomhusundervisningen på skolorna.

Hinder för utomhusundervisning

Deltagarna angav framför allt två hinder för undervisning i skogs- och naturmiljö även om en förhållandevis stor andel av deltagarna angav att de inte upplevde några hinder. Upplevda hinder var stora elevgrupper och att det var svårt att ändra i scheman för att underlätta för utomhusundervisning. Trots det praktiska upplägget med färdiga övningar ansåg de av respondenterna i intervjuerna med begränsad

vana av utomhusundervisning, att det var svårt att omsätta de utomhuspedagogiska tankarna i praktiken. Att skolkulturen inte uppmuntrar utomhusundervisning angavs sällan som ett skäl i enkäten men i intervjuerna framkom att det ändå kunde vara svårt att förändra undervisningssättet utan stöd från övriga kollegor. Vikten av kollegornas stöd framkom också genom att det gemensamma lärandet, där hela arbetslag eller skolor deltog i fortbildningen, sågs som en mycket positiv aspekt av fortbildningen. Tidigare forskning bekräftar att stora elevgrupper och svårigheter att göra ändringar i scheman upplevs som hinder för utomhusundervisning.¹⁶ I en dansk undersökning ansåg ungefär hälften av de tillfrågade rektorerna att kostnader för transport till lämpliga plaster samt utbildning av personalen var mycket begränsande eller begränsande för omfånget av utomhusundervisning.¹⁷ En kostnadsfri fortbildning i skolans närliggande naturområden borde då vara attraktiv för både undervisande personal och rektorer. Diskussioner kring hinder ingick alltid för de som hade tre dagars fortbildning men kan vara tänkbart att införa som ett moment för alla. Även om deltagarna är positiva till fortbildningen kan strukturella hinder vara ett problem för genomförande och att få ta del av hur andra gjort för att överkomma olika typer av hinder kan då vara ett steg på vägen för ett praktiskt genomförande.

Projektets betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen

Utvärderingen visar att projektet haft stor betydelse för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen både på lokal och nationell nivå och därmed även för de sakfrågor som projektet haft till syfte att uppmärksamma.

Ökad samverkan och ökad kännedom om föreningarna

Projekt *Skogen som klassrum* har skapat ett stort antal nya kontakter mellan Naturskyddsföreningen, naturskolor, skolor, politiker och tjänstemän. Att Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen samverkat i projektet har bidragit till att utveckla respektive förenings verksamhet kopplat till skola och skog. Föreningarna har liknande målsättning-

ar men olika metoder, och utan samverkan hade *Skogen som klassrum* inte kunnat genomföras lika framgångsrikt. Projektet har inte bara ökat kännedomen om föreningarna på skolor och hos politiker och tjänstemän utan även inneburit över 860 nya medlemmar för Naturskyddsföreningen.

Utvecklad föreningsverksamhet för Naturskyddsföreningen

Projektet har på ett nytt sätt integrerat frågor kring skogens biologiska och sociala värden med skogens möjligheter som pedagogisk resurs i olika skolämnen. Genom att visa på skogens värde som resurs för lärare och elever har ytterligare en aspekt lyfts i arbetet för att tillgängliggöra och bevara skog nära skolor och bostäder.

Naturskyddsföreningen har genom projektets inriktning agerat på en relativt ny arena – skolan – och nått ut med information till en ny grupp av människor. Det finns ett stort värde i att få möjlighet att berätta om Naturskyddsföreningen och den lokala kretsens verksamhet för de tusentals pedagoger som deltagit i *Skogen som klassrum*. Samtidigt har föreningen på lokal nivå på flera håll integrerat projektet i befintlig kretsverksamhet såsom arbete med kommunens planändringen eller påverkan inom skogsvårdsområdet. Fortbildningen med sina tips och övningar kring natur och pedagogik har bidragit positivt till aktiviteter såsom naturguidningar och barn- och familjeverksamhet. Detta har inneburit att både kretsaktiviteter och projektet *Skogen som klassrum* har utvecklats.

Projektets betydelse i stort och fortsatt arbete

Skogen som klassrum - en del i arbetet för lärande för hållbar utveckling

Lärande för hållbar utveckling ska genomsyra det svenska skolväsendet enligt skollag och läroplaner, men så är inte fallet idag.¹⁸ Undervisning om hållbar utveckling består av många olika delar men handlar bland annat om att upptäcka skolans närmiljö, få kunskap och förståelse för ekosystemen och dess tjänster, klimatproblematiken och människans påverkan på sin omgivning.

Utvärderingen av fortbildningen *Skogen som klassrum* visar att fortbildningen främjade framför allt utomhusundervisning i skolämnen men att den också hade effekt på deltagarnas undervisning om klimatfrågor, deras kunskap om skogens sociala värden samt innebar ett fördjupat innehåll när det gällde undervisning om skogens djur och växter. På enkätfrågan om huruvida en fortbildning som *Skogen som klassrum* är ett lämpligt sätt att stimulera användandet av utomhusmiljöer i undervisningen ansåg 74 procent av deltagarna att det var det i hög grad medan 20 procent ansåg det i ganska hög grad.

Skolans läroplaner innehåller moment där undervisning utanför klassrummet är nödvändig för måluppfyllelse. En slutsats är att även en förhållandevis kort fortbildning som *Skogen som klassrum* kan bidra till en utökad och fördjupad undervisning i naturen. Fortbildningen *Skogen som klassrums* upplägg med undervisning i och om närliggande skogsområden kan således ha en positiv inverkan på lärarnas möjlighet att uppfylla styrdokumentens mål och bör vara ett viktigt argument för framtida fortbildningar. En fortbildning som *Skogen som klassrum* kan på detta sätt vara en del i arbetet för lärande för hållbar utveckling.

Myndigheternas ansvar

Att uppmärksamma frågor om elevers lärmiljö i kombination med bevarande av skog har visat sig vara behövt men inte alltid lätt. Svårigheten beror inte endast på den breda kunskap som behövs för att kunna utveckla dessa frågor utan även på att ansvaret för dessa frågor ofta är spridda på flera förvaltningar i kommunen och på flera nationella myndigheter. Många av Naturskyddsföreningens lokala kretsar uttrycker en oro för att den bostadsnära och tätortsnära skogen ständigt naggas i kanten till följd av exploatering av olika slag, och att kommunen ofta inte har en fysisk planering som säkerställer skog för barn. Under aktiviteter som exempelvis *Lunch i det gröna* blev det mycket tydligt att nämnder och förvaltningar som på olika sätt har ansvar för barns lärmiljö ofta inte samverkar tillräckligt. Det handlar om frågor kring exempelvis skola, natur/miljö, fritid och fysisk planering. Projekt *Skogen som klassrum* har genom

sina aktiviteter bidragit till att politiker och tjänstemän som vanligtvis inte har kontakt med varandra träffats och funnit gemensamma målsättningar. Projektet har visat på behovet av samordning mellan olika förvaltningar när det gäller frågor kring barns möjligheter att vistas i naturen.

När det gäller bevarandet av skogens sociala värden, såsom rekreation, friluftsliv och pedagogiska värden, är det idag oklart vem som bär ansvaret. Enligt lagstiftning, miljömål och friluftslivsmål har kommunerna ett ansvar, men det är otydligt till vilken grad. Alltför få kommuner ger ett kontinuerligt stöd till utomhuspedagogisk verksamhet och det saknas lagstiftning som förhindrar exploatering av natur nära skolor, hur stora värden den än har för elever och lärare. Kommuner bör se över möjligheten att utveckla den utomhuspedagogiska verksamheten, vid behov i samarbete med grannkommuner. Natur som ligger nära skolor är förutsättningen för att kunna bedriva utomhuspedagogik, varför kommuner bör kartlägga dessa naturområden och säkerställa att de får den skötsel som behövs för att främja både dess sociala, kulturella och biologiska värden.

Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen önskar att nationella myndigheter med ansvar för natur och skola får i uppdrag att utveckla arbetet kring barns möjligheter att vistas i naturen, både under skoltid och fritid. Arbetet med miljömål och friluftslivsmål bör utvecklas ytterligare kopplat till behovet av en skola som lär för en hållbar utveckling.

Fortsatt arbete för att uppmärksamma skogen som klassrum

Att kretsar i 53 kommuner har deltagit i projektet tyder på att det finns ett stort intresse för att arbeta med dessa frågor. Många aktörer inom *Skogen som klassrum* har uttryckt att projektet har varit lärorikt och roligt och att de vill fortsätta arbeta med dessa frågor. Det finns en stor potential i projektet som gett framgångar men som inte alltid har kunnat utnyttjas till fullo. För att uppnå projektets fulla potential krävs ett långsiktigt arbete. Att skapa en kontinuerlig utomhuspedagogisk verksamhet och att långsiktigt säkerställa skog för barn kräver arbete i fler än det fåtal år som *Skogen som klassrum* har ägt rum. Det handlar bland annat om att undanröja

Torbjörn Wränge

strukturella hinder i skolan samt att utveckla en ökad samverkan och en tydligare ansvarsfördelning mellan olika förvaltningar på kommunerna. Samtidigt menar många att projektet så länge det varat har varit ett framgångsrikt sätt att uppmärksamma värdet av utomhuspedagogisk verksamhet och behovet av att bevara skog för barn.

Lunch i det gröna visade sig vara ett särskilt lyckosamt koncept eftersom den samlade över 380 politiker, tjänstemän och skolledare till diskussion om fortsatt utomhuspedagogisk verksamhet och behovet av att tillgängliggöra skog nära skolor och bostäder. Här finns en god grund att bygga vidare på det engagemang och intresse som visades hos politiker och tjänstemän under dessa luncher. Flera kommuner har i samarbete med kretsen redan påbörjat ett arbete för att utveckla skolskogar eller en utökad utomhuspedagogisk verksamhet, exempelvis i form av naturskola. En naturskola är inte bara en pedagogisk resurs för kommunens alla elever och lärare, utan kan även bidra med naturvägledning för allmänhet eller naturvårdsåtgärder av olika slag, och blir på det sättet en del av det kommunala miljömålsarbetet. Att många lärare uttryckt intresse för uppföljning av fortbildningen, att de vill att kommunen startar en naturskola och att de önskar mer och bättre information om

vilka planer som finns för skogsområden i skolans närhet visar att det även på skolor finns ett intresse bygga vidare på.

Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen har genom projekt *Skogen som klassrum* fått möjlighet att lyfta frågan om närnaturens och utomhuspedagogikens värden. Inte bara de minst 350 skogsområden där fortbildningen har ägt rum, utan även många andra skogar har uppmärksammas inte bara för dess pedagogiska värden utan också för dess värden för växter och djur samt rekreation och friluftsliv. Projekt *Skogen som klassrum* har uppmärksammat frågor och startat processer som har förbättrat förutsättningarna för tusentals lärare och elever att få vistas i och lära känna skogen. Det krävs emellertid ytterligare arbete för att projektets syften ska uppnås i alla Sveriges kommuner. För att undervisning i naturen ska bli en naturlig del av skolans verksamhet krävs att myndigheter och politiker ger stöd till utomhuspedagogisk verksamhet och att naturområden nära skolor tillgängliggörs och bevaras. I längden kan detta förhoppningsvis leda till ett ökat intresse för växter och djur och vistelse i naturen, ett ökat intresse för bevarande av natur i ett större sammanhang och därmed ett engagemang för samhällets hållbara utveckling.

Referenser

- 1 Skolverket, 2001: *Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola.*
- 2 Nationellt centrum för utomhuspedagogik, 2012: <http://www.liu.se/ikk/ncu> Hämtat 2012-11-20.
- 3 Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M., Öhman, J., 2011: *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang.* Naturvårdsverket rapport 6407.
- 4 Kardell, L., 2008: *Friluftsutnyttjande av tre stadsnära skogar kring Uppsala 1988-2007.* Institutionen för skoglig landskapsvård, Sveriges lantbruksuniversitet.
- 5 Statistiska centralbyrån, 2010: *Förändring av vegetationsgrad och grönytor inom tätorter.*
- 6 Naturskyddsföreningen, 2010: *Rapport Skogen runt knuten – hur sköts den? Granskning av kommunernas arbete med tätortsnära skog.*
- 7 Boyatzis, R., 1998: Transforming qualitative information: Thematic analysis and code development. Thousand Oaks: SAGE samt Braun, V., & Clarke, 2006: Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- 8 Richardson, J. T. E., 2004: Methodological issues in questionnaire-based research on student learning in higher education. *Educational Psychology Review*, 16(4), 347-358.
- 9 Alla namn är pseudonymer.
- 10 Fortbildningen var ett frivilligt erbjudande till skolor. Enskilda personer i arbetslag kan dock ha upplevt att de inte deltog frivilligt.
- 11 Wilcoxon Signed Ranks test, $Z = -10,3$, $p < 0,001$
- 12 En naturskola är ingen plats utan ett arbetssätt som bygger på idén "att lära in ute" och att positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågor. Det finns cirka 90 naturskolor i Sverige som fungerar som pedagogisk resurs för kommunens skolor.
- 13 Söderström, M., 2011: *Medicinska perspektiv på barns naturkontakt.* I Mårtensson, F., Lisberg Jensen, E., Söderström, M., Öhman, J., 2011: *Den nyttiga utevistelsen? Forskningsperspektiv på naturkontaktens betydelse för barns hälsa och miljöengagemang.* Naturvårdsverket rapport 6407.
- 14 Tremblay, M., LeBlanc, A., Kho, M., Saunders, T., Larouche, R., Colley, R., Goldfield, G & Connor Gorber, S., 2011: Systematic review of sedentary behavior and health indicators in school-aged children and youth. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 8: 98.
- 15 Mygind, E., 2007: A comparison between children's physical activity levels at school and learning in an outdoor environment. *Journal of Adventure education & Outdoor learning.*
- 16 Bentsen, P., SØdergaard Jensen, F., Mygind, E., & Barfoed Randrup, T., 2010: The extent and dissemination of udeskole in Danish schools. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(3), 235-243 samt Dymont, J., 2005: Green school ground as sites for outdoor learning: barriers and opportunities. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 14(1), 28-45.
- 17 Bentsen, P., SØdergaard Jensen, F., Mygind, E., & Barfoed Randrup, T., 2010: The extent and dissemination of udeskole in Danish schools. *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(3), 235-243.
- 18 Skolverket, 2001: *Miljöundervisning och utbildning för hållbar utveckling i svensk skola.*

Bilaga 1

Kommuner där *Skogen som klassrum* ägt rum.

Arboga	Lekeberg	Sundsvall
Askersund	Leksand	Sunne
Avesta	Lidingö	Svalöv
Bjuv	Lidköping	Säftele
Bollnäs	Ljusdal	Timrå
Borlänge	Lomma	Tomelilla
Eslöv	Ludvika	Trollhättan
Gagnef	Malung-Sälen	Täby
Grums	Mora	Upplands Bro
Gävle	Ockelbo	Vallentuna
Göteborg	Rättvik	Vansbro
Hofors	Salem	Vaxholm
Huddinge	Sandviken	Värmdö
Hylte	Skellefteå	Växjö
Hörby	Smedjebacken	Åstorp
Höör	Sollefteå	Älmhult
Järfälla	Stenungsund	Älvdalen
Kristinehamn	Stockholm	Östersund
Krokom	Strängnäs	Österåker
Kungälv	Strömsund	

Bilaga 2

Exempel på innehåll i fortbildningen

Skogen som klassrum

Ett gemensamt upplägg för fortbildningen har följts, med möjlighet till viss variation och anpassning till årskurs och fortbildningens längd. Övningarna är i första hand hämtade ur böckerna *Att lära in engelska ute*, *Att lära in matematik ute*, *Att lära in svenska ute* och *Att lära in ute året runt*.

Exempel på övningar:

1-metersrep	Mikrofonen
36-leken	Mäta höjden på ett träd
ABC-duken	Naturordsorm
Allemansteater	Naturpoesi
Become a guide	Opposites
Berättelse i rörelse	Ordklasser i en liten ask
Djuret i nacken	Planera matsäcken
Ekosystemtjänster	Repdikter
Energistrålar	Räven raskar
Fånga träd	Sex grader
Gröna cirkeln	Småkryp
Hemlig påse	Sorteringsövning
Hemliga bilden	Story Line-up
I betraktarens öga	Syndafloden
Jaga snöre	Under hökens vingar
Joint action!	Uvar och korpar
Jorden	Vem har rätt till skogen?
Lär känna naturen	

I din hand håller du en utvärdering av projektet *Skogen som klassrum* som har bedrivits gemensamt av Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen i 59 kommuner under 2009-2012. Föreningarna har genom olika aktiviteter uppmärksammat värdet av undervisning i naturen och behovet av att bevara skog nära skolor och bostäder. Projektet har förbättrat förutsättningarna för tusentals lärare och elever att få vistas i och lära känna skogen under skoltid, både genom fortbildningen *Skogen som klassrum* och olika aktiviteter om skog för barn. Utvärderingen visar också den betydelse projektet haft för Naturskyddsföreningen och Naturskoleföreningen på både lokal och nationell nivå och därmed även för de sakfrågor som projektet haft till syfte att uppmärksamma.

Naturskyddsföreningen

Om Naturskyddsföreningen

Naturskyddsföreningen är en ideell miljöorganisation med kraft att förändra. Vi sprider kunskap, kartlägger miljöhot, skapar lösningar samt påverkar politiker och myndigheter såväl nationellt som internationellt. Föreningen har cirka 192 000 medlemmar och finns i lokal-föreningar och länsförbund över hela landet. Vi står bakom världens tuffaste miljömärkning Bra Miljöval. Läs mer på www.naturskyddsforeningen.se

Naturskoleföreningen

Om Naturskoleföreningen

Naturskoleföreningen är en paraplyorganisation för Sveriges naturskolor. Den första naturskolan invigdes 1982 och idag finns cirka 90 naturskolor som har 225 000 elevbesök per år och genomför tusentals utbildningsdagar. Naturskolan är ett arbetssätt snarare än en fysisk skola, där grundtanken är att "lära in ute" och att positiva upplevelser i naturen är grunden för att förklara ekologiska samband och för att förstå miljöfrågor. De flesta naturskolor har en kommun som huvudman och riktar sig till alla barn och elever i kommunen. Läs mer på www.naturskola.se